

İctimai Sektor üçün 15**N**öli Beyn**ə**lxalq Mühasibat Uçotu Standartı

“Maliyyə alətləri: Məlumatın açıqlanması və təqdim edilməsi”

İctimai Sektor üçün 15 Nöli Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı

Maliyyə alətləri: məlumatın açıqlanması və təqdim edilməsi

Mündəricat

	Maddə
Standartın məqsədi və tətbiq sahəsi	1-8
Əsas anlayışlar	9-21
Təqdimat	22-47
Öhdəliklər və xalis aktivlər (kapital)	22-28
Emitent tərəfindən qarışıq maliyyə alətlərinin təsnifləşdirilməsi	29-35
Faiz gəlirləri, dividendlər, zərərlər və gəlirlər	36-38
Maliyyə aktivlər və maliyyə öhdəliklərinin qarşılıqlı əvəzləşdirilməsi	39-47
Məlumatın açıqlanması	48-101
Riskin idarə edilməsi siyasətinin açıqlanması	50-53
Şərtlər, şərait və uçot siyasətləri	54-62
Faiz dərəcəsi riski	63-72
Kredit riski	73-83
Ədalətli dəyər	84-94
Ədalətli dəyərdən yüksək məbləğ ilə uçotu aparılan maliyyə alətlər	95-97
Gözlənilən gələcək dəyişikliklərin hecinqləri	98-100
Digər açıqlamalar	101
Keçid müddəəəəlrı	102
Qüvvəyə minmə tarixi	103-104
İcra üzrə rəhbərlik	
Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı ilə müqayisələr	
İzahlar və şərhələr	

St andartın məqsədi və tətbiq sahəsi

Beynəlxalq maliyyə bazarlarının dinamik təbiəti, istiqrazlar kimi, ənənəvi maliyyə alətlərindən, faiz svopları kimi, törəmə alətlərinin müxtəlif formalarına kimi müxtəlif növlü maliyyə alətlərinin geniş sahəli istifadəsi ilə nəticələnmişdir. Dövlət sektoru təşkilatları öz fəaliyyətlərində maliyyə alətlərinin geniş miqyaslı növlərindən, kreditor və debitor borcları kimi sadə alətlərindən tutmuş daha mürəkkəb alətlərinə kimi (xarici məzənnələrdə hedc öhdəliyi üçün məzənnə svopları kimi) istifadə edirlər. Ən az dərəcədə, dövlət sektoru təşkilatları kapital alətlərini və ya mürəkkəb alətləri/ kapital alətlərini emissiya edə bilər. Bu iqtisadi təşkilata kapital alətlərini maliyyə bazarlarına verən qismən özəlləşdirilmiş Dövlət müəssisələri daxil olduğu zaman və ya dövlət sektoru təşkilatının müəyyən şəraitdə mülkiyyət faizinə çevrilən borc alətlərini verməsi zamanı baş verə bilər.

Bu standartın məqsədi maliyyə hesabatı iştirakçılarında balans hesabatı, maliyyə hesabatının hökumətə və digər dövlət sektoru təşkilatlarında maliyyə vəziyyəti, fəaliyyəti və pul vəsaitlərinin hərəkətinin əhəmiyyətliliyini anlamağı təmin etməkdir. Bu standartda, balans üzrə və qeyri-balans hesabatı kontekstində balans hesabatına istinadlar maliyyə vəziyyəti haqqında hesabat ilə eyni mənanı verir.

Bu standart maliyyə vəziyyətinə dair hesabatda tanınan maliyyə alətlərinin təqdimatı üçün tələblər müəyyən edir, maliyyə vəziyyətinə dair hesabatda tanınan maliyyə alətləri barədə açıqlanmalı olan məlumatları və maliyyə vəziyyətinə dair hesabatda tanınmayan maliyyə alətləri barədə açıqlanmalı olan məlumatları müəyyən edir. Təqdimat standartları maliyyə alətlərinin öhdəliklər və xalis aktivlər/kapital, müvafiq iştirak payının, dividend, gəlir və xərclər üzrə təsnifləndirilməsini və maliyyə alətləri və maliyyə öhdəliklərinin qarşılıqlı əvəzləşdirilməli olduğu şərtləri əhatə edir. Açıqlama standartı məbləği, zamanlaması və təşkilatın maliyyə alətləri və bu alətlərə tətbiq olunan uçot siyasətləri ilə bağlı olan gələcək pul vəsaitlərinin hərəkətinin dəqiqliyinə təsir edən faktorlar haqqında məlumatı əhatə edir. Bundan əlavə, həmin standart təşkilat tərəfindən istifadə olunan maliyyə alətlərinin xarakterinə və miqyasına dair məlumat, onların xidmət etdiyi maliyyə məqsədlərini, onlarla bağlı olan riskləri və bu riskləri idarəetmə siyasəti haqqında məlumatın açıqlanmasını təşviq edir.

1. **Maliyyə hesabatlarını** Mühasibat uçotunun hesablaşma metodu əsasında hazırlayan və təqdim edən **təşkilat** hazırkı standartı maliyyə alətlərinin **təqdimatı və açıqlanması** üçün **tətbiq etməlidir**.

2. Bu standart **Hökumət Müəssisələri** istisna olmaqla bütün dövlət sektoru **təşkilatlarına** tətbiq edilir.

3. Dövlət Sektoru Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartları Şurası tərəfindən nəşr olunmuş Dövlət Sektoru Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartlarına Giriş hissəsində izah edilir ki, Dövlət Müəssisələri Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartları Şurasının nəşr etdiyi Beynəlxalq Maliyyə Hesabatı Standartlarını tətbiq edir. Dövlət Müəssisəsinin

mahiyyəti öz növbəsində İctimai Sektor üçün 1 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı "Maliyyə Hesabatlarının Təqdim edilməsi"-ndə açıqlanır.

4. Bu Standart, **aşağıdakılar** istisna olmaqla, bütün **təşkilatlar tərəfindən həm tanınmış, həm də tanınmamış maliyyə alətlərinin** bütün növləri üzrə **məlumatın** açıqlanması və təqdim edilməsi ilə **bağlı tətbiq olunmalıdır**:

(a) "Birləşdirilmiş (konsolidə edilmiş) və fərdi maliyyə hesabatları" adlı İctimai Sektor üçün 6 №-li Mühasibat Uçotunun Standartında əks olunan nəzarət edilən təşkilatlardakı iştirak payları;

(b) "Asılı təsərrüfat cəmiyyətlərinə investisiyalar" adlı İctimai Sektor üçün 7 №-li Mühasibat Uçotunun Standartında əks olunan asılı təsərrüfat cəmiyyətlərindəki iştirak payları;

(c) "Birgə müəssisələrdə iştirak payları" adlı İctimai Sektor üçün 8 №-li Mühasibat Uçotunun Standartında əks olunan birgə müəssisələrdəki iştirak payları;

(d) Sığorta müqavilələrindən yaranan öhdəliklər;

(e) Əmək fəaliyyətinin başa çatması ilə bağlı mükafatlandırmanın bütün tipləri, o cümlədən işçilərin mükafatlandırılması planları üzrə işə götürənlərin və təşkilatların öhdəlikləri; və

(f) Təşkilat tərəfindən verilən və bunun əvəzində müvafiq şəxslərdən birbaşa olaraq heç bir və ya müavinətlərin ədalətli dəyərində təqribən bərabər olan vəsait alınmayan sosial yardımlar üzrə yaranan ödənişlər ilə bağlı öhdəliklər. Lakin, təşkilatlar İctimai Sektor üçün 6, 7 və ya 8 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarına əsasən maliyyə alətləri kimi uçota alınan, nəzarət edilən müəssisələrdə, asılı və ya birgə müəssisələrdə iştirak payını tətbiq etməlidir. Bu hallarda, təşkilatlar həmin standarta əlavə olaraq İctimai Sektor üçün 6, 7, və 8 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarındakı açıqlama tələblərini də tətbiq etməlidir.

5. Bu standart təşkilatın nəzarət edilən müəssisələrində xalis aktivlər/ iştirak paylarını tətbiq olunmur. Lakin alətlərin nəzarət edən və ya nəzarət edilən təşkilat tərəfindən verilməsi və ya idarə edilməsindən asılı olmayaraq, bu standart nəzarət edən təşkilatın konsolidə edilmiş maliyyə hesabatlarına daxil olan bütün maliyyə alətlərinə tətbiq edilir. Eynilə hazırkı Standart təşkilat tərəfindən verilən və ya idarə edilən və sahibkarın maliyyə hesabatlarına birbaşa və ya proporsional konsolidasiya ilə daxil olan maliyyə alətlərinə tətbiq edilir.

6. Dövlət sektorunda bəzi iqtisadi təşkilatların tərkibinə sığorta müqavilələri verən təşkilatlar daxildir. Bu təşkilatlar cari standartın tətbiq sahəsinə daxildir. Lakin, sözügedən standart öz tətbiq sahəsindən sığorta müqavilələrini xaric edir. Həmin Standartın məqsədləri üçün, sığorta müqaviləsi sığortaçıya ölüm halları (illik müavinətlər halında, müavinət alanın sağ qalması halında), xəstəlik, əlillik, əmlak mallarına dəyən zərər, digərlərinə yetirilən xəsarət və fəaliyyətin dayandırılması halları daxil olmaqla, müəyyən bir dövr ərzində baş verən və ya aşkar olunan bəzi hadisə və şərtlərdə yaranan müəyyənləşdirilmiş zərər riskini əks etdirir. Lakin, həmin standartın

müddəaları maliyyə alətlərinin sığorta müqaviləsi formasını aldığı, lakin əsasən maliyyə risklərin köçürülməsinin nəzərdə tutulduğu zaman (49-cu maddəyə bax), məsələn dövlət sektoru sığortası və başqa təşkilatlar tərəfindən verilən bəzi maliyyə təkrar sığorta və zamanətli investisiya müqaviləsi zamanı tətbiq edilir. Sığorta müqaviləsi öhdəlikləri olan təşkilatlar belə öhdəliklərin təqdim edilməsi və açıqlanması zamanı həmin standartın müddəalarının tətbiq edilməsi müvafiqliyini nəzərə almasını tövsiyə edir.

7. Bu standart işçilərin mükafatlandırılması sxemi ilə bağlı olan öhdəliklərə və ya hökumətin öz vətəndaşlarına sosial müavinət verməsi və bunun əvəzində müvafiq şəxslərdən birbaşa olaraq heç bir və ya müavinətlərin ədalətli dəyərində təqribən bərabər olan vəsait almaması ilə bağlı öhdəliyinə (məsələn, yaşa görə pensiyalar, işsizliyi görə müavinətlər, əlilliyə görə müavinətlər və hökumət tərəfindən təmin edilən digər maliyyə yardımı növləri) tətbiq edilmir.

8. Maliyyə alətlərinin səciyyəvi növlərinin təqdimatı və ya açıqlanması üçün əlavə təlimat digər Beynəlxalq və/ və ya Milli Mühasibat Uçotu Standartlarında rast gəlinə bilər. Məsələn, İctimai Sektor üçün 13 №-li Mühsabat Uçotu Standartının "İcarə" bölməsi maliyyə icarəsinə bağlı olan xüsusi açıqlama tələblərini ehtiva edir.

Əsas anlayışlar

9. Bu Standartda istifadə edilmiş əsas anlayışlar aşağıdakı mənaları ifadə edir:

Kapital aləti bütün öhdəliklərin çıxılmasından sonra, təşkilatın aktivlərində qalıq payını təsdiq edən hər hansı müqavilədir.

Maliyyə aktivini aşağıda göstərilən bütün aktivlərdir:

(a) pul vəsaitləri;

(b) digər təşkilatdan pul vəsaitləri və ya digər maliyyə aktivinin qəbul edilməsi ilə bağlı müqavilə hüququ

(c) təşkilat üçün potensial olaraq əlverişli şərtlər əsasında öz maliyyə aktivlərini və ya öhdəliklərini digər təşkilatın maliyyə aktivləri və ya maliyyə öhdəlikləri ilə mübadilə edilməsi ilə bağlı müqavilə hüququ; və ya

(d) digər təşkilatın kapital aləti.

Maliyyə aləti bir təşkilatın maliyyə aktivinin və digər təşkilatın kapital aləti və ya maliyyə öhdəliyinin yaranmasına səbəb olan hər hansı müqavilədir.

Hər hansı tərəflə pul vəsaiti və ya digər başqa maliyyə alətləri vasitəsilə ödəniş aparmaq hüququ verən əmtəə əsaslı müqavilələr, a) qüvvəyə minən və təşkilatın gözlənilən alış, satış və ya istifadə tələblərinə uyğun olmaqda davam edən b) ilkin dövrlərdən etibarən müvafiq məqsəd üçün nəzərdə tutulan və c) çətdirilmə vasitəsilə təmin edilməsi gözlənilən əmtəə əsaslı müqavilələr istisna olmaqla, maliyyə alətləri kimi uçota alınmalıdır.

Maliyyə öhdəliyi aşağıda göstərilən bütün müqaviləli öhdəliklərdir:

(a) nağd pul vəsaitlərini və ya digər maliyyə aktivini digər təşkilata təqdim etmək; və ya

(b) təşkilat üçün potensial olaraq əlverişli olmayan şərtlər əsasında digər təşkilat ilə maliyyə öhdəlikləri və ya maliyyə aktivlərini mübadilə etmək.

Təşkilat maliyyə aktivlərinin və ya özünün qiymətli kağızlarının ödənilməsi vasitəsilə yerinə yetirilən müqavilə öhdəliyinə malik ola bilər. Belə olan halda, ödənilən qiymətli kağızların ümumi ədalətli dəyərinin, hər zaman, müqavilə öhdəliyinin məbləğinə bərabər olmasını təmin etmək məqsədilə, öhdəliyin yerinə yetirilməsi üçün tələb edilən qiymətli kağızların miqdarı ədalətli dəyerdə baş verən dəyişikliyə uyğun olaraq dəyişilirsə, o zaman, öhdəliyin sahibi özünün qiymətli kağızlarının qiymətində baş verən enib-qalxmalar üzrə mənfəət və ya zərər əldə etmir. Bu cür öhdəlik təşkilatın maliyyə öhdəliyi kimi uçota alınmalıdır.

Sığorta müqaviləsi (bu standartın məqsədi baxımından) sığorta edən tərəfi müəyyən zaman kəsiyində baş verən və ya müəyyən edilən hadisələr, o cümlədən, ölüm (annuitent, annuitent alan şəxsin sağ qalması hallarında), xəstəlik, əlillik, əmlakın zədələnməsi, digər tərəflərə xəsarətin yetirilməsi və fəaliyyətin dayandırılması ilə bağlı müəyyən edilən risklərə məruz qoyan müqavilələrdir.

Bazar dəyəri fəal bazarda maliyyə aktivinin satışı üzrə əldə edilə bilən və ya alışı zamanı ödənilməli olan məbləğdir.

Monetar maliyyə aktivləri və ya maliyyə öhdəlikləri (həmçinin, monetar maliyyə alətləri də adlanır) sabit və ya müəyyən edilən pul vəsaiti miqdarında alınacaq və ya ödəniləcək maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəlikləridir.

Digər İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarında müəyyən edilən şərtlər bu standartda digər standartlarda olduğu kimi eyni mənada işlədilir və ayrıca nəşr edilən Müəyyən Edilən Terminlər Lüğətinə daxil edilir.

10. Bu standartda müqavilə və müqavilə əsaslı terminlər dedikdə, adətən, icrası qanunla icbari olması səbəbindən boyun qaçırmaq üçün az və ya heç bir seçim imkanı olmayan iki və daha çox tərəflər arasında bağlanan və aydın iqtisadi nəticələri təcəssüm etdirən razılaşmalar nəzərdə tutulur. Müqavilələr və həmçinin, maliyyə alətləri müxtəlif formalarda ola bilsə də, yazılı qaydada tərtib edilməlidir.

11. Standartın 9-cu maddəsində əks olunan anlayışlar baxımından, təşkilat termini ictimai sektora məxsus strukturları, fiziki şəxsləri, ortağ və ya səhmdar cəmiyyətləri əhatə edir.

12. Maliyyə aktivləri və ya maliyyə öhdəlikləri anlayışlar hissəsinə maliyyə aktivləri və ya maliyyə alətləri şərtləri daxildir, lakin həmin anlayışlar dolayı deyillər. Maliyyə alətlərinin mübadiləsinə dair müqavilə hüququ və ya öhdəliyi olduğu halda, mübadilə olunmalı alətlər maliyyə aktivlərinin, maliyyə öhdəliklərinin və ya kapital öhdəliklərinin

yanmasına səbəb olur. Müqavilə hüquqları və ya öhdəliklər silsiləsi yaradıla bilər, lakin bu son nəticədə pul vəsaitlərinin alınması və ya ödənilməsinə və ya kapital alətlərinin əldə edilməsi və ya verilməsinə gətirib çıxarır.

13. Maliyyə alətləri həm əsas alətlərdən, debitor və kreditor borcları, kapital alətləri kimi, həm də törəmə maliyyə alətlərindən, məsələn, maliyyə opsiyonları, fyuçers və forvard kontraktları, faiz və valyuta svoplarından ibarət olur. Tanınmağı və ya tanınmamağından asılı olmayaraq, törəmə maliyyə alətləri maliyyə alətlərinin anlayışına uyğun gəlir və müvafiq olaraq hazırkı Standartın tətbiq sahəsinə aid edilir.

14. Törəmə maliyyə alətləri, əsas maliyyə alətində mövcud olan maliyyə risklərindən birinin və ya bir neçəsinin alətin tərəfləri arasında ötürülməsinə imkan verən hüquq və öhdəliklər yaradırlar. Müqavilə bağlanılarkən törəmə maliyyə alətləri əsas maliyyə alətinin ötürülməsi ilə nəticələnmir və bu cür ötürülmənin müqavilənin sona çatmasına qədər baş verməsi mütləq deyildir.

15. Fiziki aktivlər, məsələn, ehtiyatlar, torpaq, tikili və avadanlıqlar, icarəyə götürülmüş aktivlər və qeyri-maddi aktivlər, məsələn, radio tezliklər üzrə spektr, patentlər və ticarət markaları maliyyə aktivləri hesab olunmur. Bu kimi fiziki və qeyri-maddi aktivlərə nəzarət pul vəsaitlərinin və ya digər aktivlərin təşkilatı axınıni təmin etməyə imkan yaradır, lakin pul vəsaitlərinin və ya digər maliyyə aktivlərinin alınması üzrə real hüququn yaranmasına gətirmir.

16. Gələcək iqtisadi səmərəsi pul vəsaitlərinin və ya digər maliyyə aktivlərinin alınması üzrə hüquq deyil, malların və xidmətlərin alınmasından ibarət olan avans xərcləri və s. bu kimi aktivlər maliyyə aktivləri hesab olunmur. Analoji olaraq, təxirə salınmış gəlir və əksər zəmanət öhdəlikləri kimi maddələr maliyyə öhdəlikləri hesab olunmur. Çünki, onlar ilə əlaqədar gələcək iqtisadi səmərənin təşkilatdan mümkün xaric olması pul vəsaitlərinin və ya digər maliyyə aktivinin deyil, malların və xidmətlərin təqdim edilməsindən ibarətdir.

17. Mahiyyət etibarilə, müqavilə əsaslı olmayan və dövlət tərəfindən ictimai sektora məxsus təşkilatlar üzrə tətbiq edilən hüquqi tələblər nəticəsində yaranan öhdəliklər və ya aktivlər (məsələn, mənfəət vergisi və ya vergi ekvivalentləri) maliyyə aktivləri və ya maliyyə öhdəlikləri hesab olunmur. Mənfəət vergisinin uçotuna dair təlimatlar "Mənfəət vergisi" adlı İctimai Sektor üçün 12 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında əks edilmişdir.

18. Maliyyə aktivlərinin köçürülməsini əhatə etməyən müqavilə hüquqları və öhdəlikləri maliyyə alətləri anlayışına daxil edilmir. Məsələn, bəzi müqavilə üzrə hüquqlar (öhdəliklər), əmtəə müqavilələri zamanı yaranan müqavilələr kimi, yalnız qeyri-maliyyə aktivlərinin alınması (çatdırılması) vasitəsilə həll edilə bilər. Eynilə, məsələn əməliyyat icarəsi və ya fiziki aktivlərin istifadə edilməsi məqsədilə öz fəaliyyət təşkilatı zamanı yaranan müqavilə hüquqları (öhdəlikləri), məsələn xəstəxana, yalnız xidmətlərin əldə

edilməsi (çatdırılması) vasitəsilə ödənilə bilər. Hər iki halda, bir tərəfin qeyri- maliyyə aktivi və ya xidməti əldə etməsi üçün müqavilə hüququ və digər tərəfin müvafiq öhdəliyi hər iki tərəfin maliyyə aktivlərini alması, çatdırılması və ya mübadilə edilməsi üçün mövcud olan hüququ və öhdəliyi yaratmır.

19. Müqavilə hüququnu həyata keçirmək qabiliyyəti və ya müqavilə hüququnu ödəmək tələbi mütləq ola bilər və ya o gələcək hadisələrin baş verməsindən asılı ola bilər. Məsələn, maliyyə zəmanəti, kreditorun təminatçıdan pul almaq üçün olan müqavilə hüququdur və borcalanın öhdəliklərini yerinə yetirmədiyi təqdirdə təminatçının kreditora ödəməsi haqqında müvafiq müqavilə öhdəliyidir. Müqavilə üzrə hüquq və öhdəliklər, borcverənin öz hüquqlarını yoxlanılmasına və təminatçının öz öhdəliyi altında çıxış üçün tələblərin şərti olmasına baxmayaraq, keçmişdəki əməliyyat və ya hadisələr səbəbindən mövcuddur (təminat öhdəliyi). Şərti hüquq və öhdəliklər, belə aktivlərin və öhdəliklərin bir çoxunun maliyyə hesabatlarında tanınmasının düzgün olmamasına baxmayaraq, maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəlikləri anlayışına uyğundur. Məsələn, Milli Hökumət infrastruktur təsis qorunmasının fərdi sektor operatorunu tələb riskinə qarşı qorumaq üçün minimum səviyyədə gəlirlə təmin edə bilər. Bu təminat, operatorun təminat verilmiş minimumdan aşağı düşməsi ehtimalına qədər hökumətin şərti öhdəliyidir.

20. Təşkilatın öz kapital alətlərinin verilməsi və buraxılması öhdəliyi, məsələn seçim payı və səlahiyyət, təşkilatın nağd pul və ya başqa maliyyə aktivlərini çatdırmaq kimi öhdəliyinin olmaması baxımından, maliyyə öhdəliyi deyil, kapital öhdəliyidir. Eyni şəkildə, təşkilat tərəfindən öz kapital alətlərini digər tərəfdən əldə etmək üçün çəkilmiş xərc, maliyyə aktivlərindən deyil, öz xalis aktiv/ kapital payında azalmalar şəkilində uçota alınmalıdır.

21. Nəzarət edilən təşkilatın birləşdirilməsi (konsolidasiya edilməsi) nəticəsində müəssəsinin maliyyə vəziyyətinə dair hesabatında yarana bilən azlıq üzrə iştirak payı təşkilatın maliyyə öhdəliyi və ya kapital aləti deyildir. Birləşdirilmiş (konsolidasiya edilmiş) maliyyə hesabatlarında təşkilat İctimai Sektor üçün 6 №-li Mühasibat Uçotunun Standartına uyğun olaraq digər tərəflərin xalis aktivlərdə/kapitalda olan iştirak payını və özünün nəzarət edilən təşkilatın xalis mənfəət və ya zərərini təqdim edir. Uyğun olaraq, nəzarət edilən təşkilat tərəfindən kapital aləti kimi təsnifləşdirilən maliyyə aləti nəzarət edən təşkilata məxsus olduqda və ya nəzarət edən təşkilat tərəfindən maliyyə vəziyyətinə dair birləşdirilmiş (konsolidasiya edilmiş) hesabatda səhmdarların xalis aktivlərindən/kapitalından ayrı şəkildə azlıq üzrə iştirak payı kimi təqdim edildikdə konsolidasiyadan çıxarılır. Nəzarət edilən təşkilat tərəfindən maliyyə öhdəliyi kimi təsnifləşdirilən maliyyə aləti təşkilat daxili qalıq kimi konsolidasiyadan çıxarılan qədər nəzarət edən təşkilatın maliyyə vəziyyətinə dair birləşdirilmiş (konsolidə edilmiş) hesabatında öhdəlik kimi göstərilir. Nəzarət edən təşkilatın konsolidasiya üzrə uçot prinsipləri nəzarət edilən təşkilat tərəfindən maliyyə hesabatlarında verilən təqdimatların əsaslarına təsir etmir.

Təqdim at

Öhdəliklər və xalis aktivlər\ kapital

22. Maliyyə alətlərinin emitenti, ilkin tanınma ilə bağlı müqaviləli razılaşmanın mahiyyətinə və maliyyə aktivləri və kapital alətləri anlayışlarına uyğun olaraq bu aləti və ya onun tərkib hissələrini öhdəlik və ya xalis aktivlər/kapital kimi təsnifləşdirməlidir.

23. Maliyyə alətinin mahiyyəti, onun hüquqi formasından daha çox, emitentin maliyyə vəziyyəti haqqındakı hesabatına əsasən təsnif edilir. Mahiyyət və hüquqi forma ümumilikdə ardıcıl ola bilər, lakin bu həmişə belə deyil. Məsələn, bəzi maliyyə alətləri kapitalın hüquqi formasını alırlar, lakin mahiyyət etibarilə onlar öhdəlikdirlər, digərləri isə kapital alətləri və maliyyə öhdəlikləri ilə əlaqədar funksiyaları birləşdirirlər. Alətin təsnifatı, ilk dəfə tanınması zamanı onun mahiyyətinin qiymətləndirilməsi əsasında hazırlanır. Bu təsnifləndirmə maliyyə vəziyyəti haqqında təşkilatın hesabatından maliyyə alətinin silinməsindən sonrakı hər hesabat tarixində davam edir. Maliyyə alətlərinin öhdəliklər və ya xalis aktivlər/ kapital kimi təsnifatı dövlət sektorundakı bir çox hesabat verən təşkilatlar üçün bir o qədər də əhəmiyyətli deyil.

24. Maliyyə alətlərinin öhdəliklər və xalis aktivlər/ kapital arasında təsnifatı hər ikisi ilə bağlı müxtəlif risklərin olması səbəbi ilə tələb olunur. Alətləri maliyyə öhdəlikləri kimi təsnifləndirilən təşkilatlardan faiz riski dərəcəsi üzrə məlumatı 63-cü maddəyə uyğun şəkildə açıqlamaları və faiz, dividendlər, zərər və mənfəətləri 36-cı maddəyə uyğun şəkildə gəlir və ya mənfəət kimi tanımağı tələb edilir. 36-cı maddə kapital aləti kimi təsnifləndirilən maliyyə alətlərinin sahibləri arasında böüsdürmələri emitent tərəfindən birbaşa xalis aktivlər/kapitala debet olaraq daxil edilməlidir.

25. Dövlət sektoru təşkilatlarının adətən kapital alətinə investisiya (maliyyə aktivləri) kimi ələ keçirdikdə belə, dövlət sektoru təşkilatlarının, nəzarət edilən təşkilatların qismən özəlləşdirilməsi halı istisna olmaqla, təşkilatlardan kənardakı tərəflərə kapital aləti vermək halı geniş yayılmışdır. Bununla belə, maliyyə alətlərinin dövlət sektorunda istifadəsi genişlənir, emitent tərəfindən təsnifləndirilmə onun mütləq şəkildə forması ilə deyil, mahiyyəti ilə bağlı olmalıdır.

26. Maliyyə öhdəliyinin kapital alətindən fərqləndirilməsində əsas xüsusiyyət emitent üçün potensial olaraq əlverişli olmayan şərtlər əsasında maliyyə alətinin bir tərəfinin (emitent) digər tərəfə (sahib) pul vəsaitləri, və ya digər maliyyə aktivini təqdim etmək, ya da maliyyə alətinin sahibi ilə maliyyə öhdəliyi və ya maliyyə aktivlərini mübadilə etmək haqqında müqavilə öhdəliyinin mövcudluğudur. Bu cür müqavilə öhdəlikləri mövcud olan zaman, onların necə yerinə yetiriləcəyindən asılı olmayaraq sözügedən alət maliyyə öhdəliyi anlayışına uyğun gələcəkdir. Xarici valyutadan istifadə imkanının məhdud olması və ya ödəniş üçün rəhbər orqandan icazənin alınması və s. bu kimi emitentin öhdəliyin yerinə yetirməsi potensialını məhdudlaşdıran amillər alət çərçivəsində emitentin öhdəliklərini və ya sahibin hüquqlarını rədd etmir.

27. Maliyyə alətləri pul vəsaitlərinin və ya digər maliyyə aktivlərinin təmin edilməsi və ya potensial olaraq əlverişli olmayan şərtlər əsasında digər maliyyə aləti ilə əvəz edilməsi baxımından emitent üçün müqavilə öhdəliyi yaratmadıqda, bu kapital aləti hesab edilir. Kapital alətinin sahibi hər hansı dividendlər üzrə proporsional pay və ya xalis aktivlər/kapital üzrə digər ödənişlər almaq hüququna malik olsa da, emitent bu cür ödənişlərin edilməsi üçün müqavilə öhdəliyinə malik deyildir.

28. İctimai sektora məxsus təşkilat güzəştli səhmlər kimi xüsusi hüquqlara malik alətlər buraxa bilər. Güzəştli səhmlər emitentdən hər hansı müəyyən və ya təyin edilə bilən gələcək dövrdə müəyyən və ya təyin edilə bilən məbləğ həcmində ödənişlərin edilməsini tələb edərsə və ya səhm sahibinə emitentdən müəyyən tarixdə və ya ondan sonra müəyyən və ya təyin edilə bilən məbləğə uyğun olaraq səhmin dəyərinin ödənilməsini tələb etmək hüququ verərsə, o zaman, alət maliyyə öhdəliyi anlayışına uyğun gəlir və bu cür təsnifləşdirilir. Belə müqavilə öhdəliyi yaratmayan üstünlük payı bunu dolayı yolla öz şərtləri və vəziyyəti vasitəsilə yarada bilərlər. Məsələn, məcburi ödənişi təmin etməyən imtiyazlı paylar və ya sahibkarın seçimi ilə bağlı olan, ödənişi müqavilə ilə nəzərdə tutulmuş dividend sürətləndirməsi, yaxın gələcəkdə, dividend məhsulunun elə yüksək olması planlaşdırılır ki, emitent iqtisadi cəhətdən aləti geri almağa vadar edəcək. Bu halda, maliyyə öhdəliyi kimi təsnifat müvafiqdir, çünki emitentin əgər varsa belə, aləti geri almanın qarşısını almaq üçün çox az ixtiyarı var. Eynilə, pay kimi adlandırılan maliyyə alətinin sahibkara gələcək hadisələrin baş verməsi halında ödənilməni tələb etmək seçimi verməsi halında, ilkin tanınma zamanı maliyyə öhdəliyi kimi təsnifləndirmə alətin mahiyyətini əks etdirir. (İE7-İE8 və İE21-ci maddələrə, izahedici misallara əsaslanır).

Em it en t t ə r ə f i n d ə n q a r ı ş ı q m a l i y y ə a l ə t l ə r i n i n t ə s n i f l ə ş d i r i l m ə s i

29. **Həm öhdəlik, həm də xalis aktivlər/kapital komponentini özündə birləşdirən maliyyə alətlərinin emitenti bu alətin komponentlərini 22-ci maddəyə uyğun olaraq ayrıca təsnifləşdirməlidir.**

30. Dövlət sektoru təşkilatları adətən mürəkkəb maliyyə alətlərini dövriyyəyə buraxmır. İstisnalara mürəkkəb alətlərini maliyyə bazarlarına dövriyyəyə buraxan iqtisadi təşkilatların tərkibindəki qismən özəlləşdirilmiş Ümumi müəssisələr daxildir. Dövlət sektoru təşkilatlarının mürəkkəb alətləri dövriyyəyə buraxdığı hallarda, bu standart sahibkarın öhdəliyin maliyyə vəziyyəti haqqında bəyanatının ayrıca təqdimatını və vahid maliyyə alətləri tərəfindən yaradılmış xalis aktivlər/ kapital elementlərini tələb edir. Öhdəliklərin və xalis aktivlər/ kapital iştirak paylarının bir və ya iki fərqli alətlər deyil, vahid maliyyə alətləri tərəfindən yaradılması mahiyyət deyil, forma məsələsidir. Emitentin maliyyə vəziyyəti onların xüsusiyyətlərinə uyğun olan vahid alətdən ibarət öhdəliklərin və xalis aktiv/ kapital komponentlərinin ayrıca təqdimatında daha düzgün təsvir edilir. (İE22-İE23-cü maddələr, izahedici nümunələrə dəlalət edir).

31. Maliyyə vəziyyəti haqqında təqdimatın hesabatının məqsədləri üçün emitent, onun ilkin maliyyə öhdəliyi yaradan maliyyə alətlərinin tərkib hissələrini ayrıca tanıyır və sahibkara onu emitentin kapital alətinə çevirməsi üçün seçimlə təmin edir. Sahibkar tərəfindən emitentin ümumi səhmlərə dəyişdirilməsi mümkün olan öhdəlik və oxşar alətlər bu alətlərin bir nümunəsidir. Emitent baxımından, belə alət iki komponenti əhatə edir: maliyyə öhdəliyi (nağd pul və ya başqa maliyyə alətlərinin çatdırılması üçün müqavilə şərtləri) və kapital aləti (emitentin müəyyən bir dövr ərzində, sahibkarın ümumi səhmlərini dəyişdirməsi hüququnun verilməsi). Belə bir alətin dövriyyəyə buraxılmasının iqtisadi təsiri əsas etibarilə erkən saziş göstərişi ilə borc alətinin və ümumi səhmlərin alınması üçün zəmanətin verilməsi və ya ayrılma bilən hissələrin alınması zəmanəti ilə borc alətlərinin dövriyyəyə buraxılması ilə eynidir. Müvafiq olaraq, bütün hallarda, emitent öhdəliyi və xalis aktiv/ kapital elementlərini özünün ayrıca maliyyə vəziyyəti haqqında bəyanatında təqdim edir.

32. Konvertasiya olunan alətin öhdəlik və xalis aktivlər/kapital komponentlərinin təsnifatına, hətta opsiyonun icrası bəzi sahiblərə iqtisadi cəhətdən sərfəli görünə bilsə də, konvertasiya opsiyonunun icra olunması ehtimalında dəyişikliyin baş verməsi nəticəsində yenidən baxılır. Gələcək ödənişlər etmək üzrə emitentin öhdəliyi, onun konvertasiya, alətin ödəmə müddətinin sona çatması və ya digər əməliyyatlar nəticəsində ləğv olunmasına qədər yerinə yetirilməmiş qalır.

33. Maliyyə alətləri sahibkarın nə maliyyə öhdəliyinə nə də kapital alətinə daxil olmayan komponentindən ibarət ola bilər. Məsələn, alət sahibkara, dövlət mülkiyyətində olan inhisarı fəaliyyət hüququ kimi qeyri-maliyyə aktivi almaq hüququ və ya emitentin hər hansı bir məntəqədə əmtəə və səhmləri üçün mübadilə hüququ verə bilər. Emitentin maliyyə aktivlərini (mübadilə seçimi) mürəkkəb alətin öhdəlik komponentindən, öhdəliyin maliyyə və ya qeyri-maliyyə olub-olmamasından asılı olmayaraq, ayrıca tanıyır və təqdim edir.

34. Bu Standart maliyyə alətlərinin, maliyyə öhdəliklərinin və kapital alətlərinin ölçülməsi məsələsini əhatə etmədiyi üçün vahid alətin tərkibinə daxil olan öhdəliyin və xalis aktivlərin/kapitalın elementlərinə balans dəyəri əlavə edən heç bir xüsusi metod müəyyən etmir. Qəbul edilə bilən yanaşmalara aşağıdakılar daxildir:

(a) daha asan şəkildə ölçülə bilən komponent üçün ayrıca müəyyən edilən məbləği alətin ümumi məbləğindən çıxdıqdan sonra yerdə qalan qalıq məbləğin nisbətən çətin ölçülə bilən komponentə (çox zaman kapital aləti) şamil edilməsi; və

(b) Öhdəlik və xalis aktivlər komponentlərinin ayrı-ayrılıqda ölçülməsi və lazım olduğu təqdirdə, komponentlərin məbləğinin alətin ümumi məbləğine bərabər olması üçün sözügedən məbləğlərin proporsional qaydada uyğunlaşdırılması. İlkin tanınma üzrə öhdəlik və xalis aktivlər/kapital komponentlərinə şamil edilən balans dəyərlərinin cəmi, həmişə, ümumilikdə alətə şamil edilə bilən balans dəyərinə bərabərdir. Alətin komponentlərinin ayrı-ayrılıqda tanınması və təqdim edilməsi üzrə heç bir mənfəət və ya zərər yaranmır.

35. 34-cü maddədə təsvir olunmuş ilk yanaşmaya əsasən, dövlət sektoru təsvir olunan kapital payına çevrilə bilən öhdəlik ilk növbədə maliyyə öhdəliyinin balans dəyərini gələcək ödənişlər axınıni diskontlaşdırmaqla müəyyənləşdirən və birgə xalis aktivlər/kapital komponentləri olmayan oxşar öhdəlik üzrə üstünlük təşkil edən bazar dərəcəsini əsas götürür. Aləti ümumi səhmlərə çevirmək seçimi ilə təsvir olunan kapital alətinin balans dəyəri daha sonra maliyyə öhdəliyinin balans dəyərinin bütövlükdə mürəkkəb alətin dəyərindən çıxılmaqla müəyyənləşdirilir. İkinci yanaşmaya əsasən, emitent seçimin dəyərini seçimin ədalətli dəyərinə istinadən birbaşa və ya seçim dəyərləndirmə modelindən istifadə edərək müəyyənləşdirir. Hər bir komponent üçün müəyyənləşdirilmiş dəyər daha sonra komponentlərə təyin olunmuş balans dəyərinin məbləği və konvertasiya olunan istiqraz üçün əldə olunan məbləğlə eyni olmasını təmin etmək üçün vacib olan proporsional ölçülər əsasında nizamlanır (İE 24-cü maddəyə, izahedici nümunələrə istinad edir).

Faiz gəlirləri, div iden dlər, z ərərlər v ə g əlirlər

36. **Maliyyə aləti ilə əlaqədar faiz gəliri, dividendlər, mənfəət və zərər**lər və ya maliyyə öhdəliyi kimi **təsnifləşdirilən** komponent maliyyə fəaliyyətinin **nəticələri** haqqında hesabatda **gəlir və ya xərc** kimi **tanınmalıdır**. Kapital aləti kimi **təsnifləşdirilən** maliyyə alətinin sahiblərinə **bölüşdürmələr** emitent **tərəfindən** birbaşa xalis aktivlər/kapitalın debet hesabına **yazılmalıdır**.

37. Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatda maliyyə alətinin təsnifləşdirilməsi həmin alətə aid olunan faiz gəlirinin, dividendlərin, mənfəət və zərərlərin gəlir və ya xərc kimi təsnifləşdirildiyini və maliyyə fəaliyyətinin nəticələri haqqında hesabatda təqdim edilib edilmədiyini müəyyən edir. Beləliklə, öhdəliklər kimi təsnifləndirilən səhmlər üzrə dividend ödənişləri eyni şəkildə, bir istiqrazın faiz xərci kimi təsnif olunur və maliyyə fəaliyyəti haqqında hesabatda təqdim olunur. Oxşar şəkildə, öhdəliklər kimi təsnifləndirilən geri ödənişlər və yenidən maliyyələşdirmə ilə bağlı olan mənfəət və zərərin də maliyyə fəaliyyəti haqqında hesabatda təqdim olunduğu halda, emitentin xalis aktivləri/ kapitalı kimi təsnifləndirilən alətlərin geri qaytarılması və yenidən maliyyələşdirilməsi xalis aktivlər/ kapitalın hərəkəti kimi təsnif olunur.

38. Xərc kimi təsnifləşdirilmiş dividendlər, maliyyə fəaliyyəti haqqında hesabatda ya ayrı maddə kimi, ya da digər öhdəliklər üzrə faizlərlə təqdim oluna bilər. İştirak payının və dividendlərin açıqlanması İctimai Sektor üçün 1 N^o-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartının tələblərindən asılıdır. Bəzi hallarda, vergi ödənişləri kimi məsələlərlə bağlı olan iştirak payı və dividendlər arasında mühüm fərqlərin mövcudluğu səbəbindən onların maliyyə fəaliyyəti haqqında hesabatda ayrıca açıqlanması məqsədə uyğundur. Mənfəət vergisinə məruz qalan təşkilatlar üçün, vergi effektləri məbləğlərinin açıqlanması üzrə təlimata 12 N^o-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarında rast gəlinə bilər.

M aliyy ə ak t iv ləri v ə m aliyy ə öhdəliklərinin qarşılıqlı əvəzləşdirilməsi

39. Maliyyə aktivi və maliyyə öhdəliyi, aşağıdakı şərtlər yerinə yetirildikdə qarşılıqlı əvəz olunaraq maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatda xalis məbləğlə təqdim olunmalıdır:

(a) təşkilat, tanınmış məbləğləri qarşılıqlı əvəz etmək üçün qanuni hüquqa malikdirsə; və

(b) təşkilatın ya hesablaşmanı netto əsasında həyata keçirmək, ya da eyni vaxtda aktivi realizasiya etmək və öhdəliyi yerinə yetirmək niyyəti varsa.

40. Maliyyə aktivi və maliyyə öhdəliyinin iki və ya daha çox ayrı maliyyə alətinin icrasından gözlənilən gələcək pul vəsaitləri axınını əks etdirdiyi təqdirdə, bu Standart onların netto əsasında təqdimatını tələb edir. Təşkilat bir xalis məbləği almaq və ya ödəmək hüququ və ya niyyəti olduqda, o, faktiki olaraq, ancaq bir maliyyə aktivi və ya maliyyə öhdəliyinə malikdir. Məsələn, dövlət netto əsasında milli hökumətin maliyyə öhdəliyini tənzimləyir (yəni, maliyyə aktivi çıxıldıqdan sonra bu milli hökumətə məxsusdur). Digər hallarda, maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəlikləri, onların təşkilatın aktiv və öhdəlikləri xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq, bir-birindən ayrı təqdim olunur.

41. Tanınmış maliyyə aktivi və tanınmış maliyyə öhdəliyinin qarşılıqlı əvəzləşdirilməsi və xalis məbləğin təqdim edilməsi maliyyə aktivi və ya maliyyə öhdəliyinin tanınmasının dayandırılmasından fərqlənir. Əvəzləşdirmə mənfəət və ya zərərin tanınması ilə nəticələnmədiyi halda, maliyyə alətinin tanınmasının dayandırılması təkcə əvvəlcədən tanınmış maddənin maliyyə vəziyyətinə dair hesabatdan silinməsi ilə deyil, həm də mənfəət və ya zərərin tanınması ilə nəticələnir.

42. Əvəzləşdirmə hüququ, müqaviləyə əsasən və ya digər şəkildə kreditora ödənilməli məbləğin hamısını və ya bir hissəsini kreditordan alınacaq məbləğ ilə əvəzləşdirməklə bu məbləği ödəmək və ya digər şəkildə silmək üzrə debitorun qanuni hüququdur. Qeyri-adi hallarda borclu olan (debitor) kreditörün məbləğinə qarşı üçüncü tərəfdən müəyyən məbləğ əldə etmək hüququ bu şərtlə ola bilər ki, hər iki tərəf arasında borclunun kompensasiya hüququnun aydın şəkildə yaradan sazişin olması təmin edilsin. Kompensasiya hüququnun qanuni haqq olması səbəbindən bu hüququ dəstəkləyən şərait bir qanuni yurisdiksiyada başqasından fərqlənə bilər və tərəflər arasında əlaqələrin yaradılması üçün hansı qanundan istifadə olunmasında ehtiyatlı olmaq lazımdır.

43. Maliyyə aktivi və maliyyə öhdəliyinin qarşılıqlı əvəzləşdirilməsi üzrə qanuni statusa malik hüququnun mövcudluğu, maliyyə aktivi və maliyyə öhdəliyi ilə əlaqədar öhdəliklərə və hüquqlara təsir edir və təşkilatın məruz qaldığı kredit və likvidlik riskinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərə bilər. Lakin, hüququn mövcudluğu özlüyündə əvəzləşdirmə üçün tutarlı əsas deyildir. Hüquqdan istifadə etmək və ya eyni zamanda hesablaşmaq niyyətinin olmadığı təqdirdə, təşkilatın gələcək pul vəsaitləri axınının məbləği və müddətində heç bir dəyişiklik baş verməyəcəkdir. Təşkilat hüquqdan istifadə

etmək və ya eyni zamanda hesablaşmaq niyyətində olduğu zaman, aktiv və öhdəliyin netto əsasında təqdim edilməsi gözlənilən gələcək pul vəsaitləri axınının məbləği və vaxtını, həmçinin bu axınların məruz qaldığı riskləri daha yaxşı əks etdirir. Bir və ya hər iki tərəfin netto əsasında hesablaşmaq niyyəti və belə əvəzləşdirməni etmək üçün qanuni hüququnun olmaması, fərdi maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəliyi üzrə hüquq və öhdəliklər dəyişməz qaldığı üçün, əvəzləşdirmənin əsaslandırılması üçün kifayət deyildir.

44. Təşkilatın xüsusi aktiv və öhdəliklərinin həlli ilə əlaqədar niyyətləri onun bəzi normal fəaliyyət təcrübələrindən, birbaşa və ya eyni zamanda həll etmək qabiliyyətini məhdudlaşdıran maliyyə bazarı və digər halların tələblərindən asılıdır. Təşkilatın əvəzləşdirmə hüququna malik olduğu, lakin netto əsasında hesablaşmaq və ya aktivləri realizasiya etmək və eyni zamanda öhdəliyi yerinə yetirmək niyyətinin olmadığı halda, o bu hüququn mövcud olduğunu, lakin istifadə olunmadığı faktını qeydlərdə standartının 73-cü maddəyə uyğun olaraq açıqlamalıdır.

45. İki maliyyə alətinin eyni zamanda həlli, mütəşəkkil maliyyə bazarında klirinq və ya üz-üzə mübadilə əməliyyatı zamanı baş verə bilər. Bu hallarda, pul vəsaitlərinin hərəkəti, faktiki olaraq, vahid xalis məbləğlə ekvivalentdir və kredit və ya likvidlik riskinə aid heç bir açıqlama mövcud deyil. Digər hallarda təşkilat aktiv və öhdəliyin tam məbləğinin likvidlik riskinin tam məbləğində kredit riskinə məruz qalmış hər iki aləti ayrı-ayrı məbləğləri almaq və ödəməklə həll edir.

46. 39-cü maddədə göstərilən şərtlər adətən təmin olunmur və əvəzləşdirmənin aparılması adətən aşağıdakı hallarda münasib deyil:

(a) bir neçə müxtəlif maliyyə aləti, bir maliyyə alətinin xüsusiyyətlərini təkrarlamaq üçün istifadə olunduqda (sintetik alət);

(b) maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəlikləri ilkin olaraq eyni risklərə məruz qalan maliyyə alətlərindən yarandıqda (misal üçün, "forvard" müqavilələrinin və ya digər törəmə alətlərin eyni portfelində aktivlər və öhdəliklər), lakin əməliyyat üzrə müxtəlif tərəflər ilə əlaqədar olduqda;

(c) maliyyə və ya digər aktivlər, qeyri-resurs maliyyə öhdəlikləri üçün girov kimi qoyulduqda;

(d) maliyyə aktivləri, həmin aktivlər kreditör tərəfindən öhdəliyin yerinə yetirilməsi əvəzində qəbul olunmadan öhdəlik üzrə hesablaşmaq məqsədilə, debitor tərəfindən vəkalətli idarəyə verildikdə (misal üçün, hesablaşma fondu); və ya

(e) itkilərə səbəb olmuş hadisələrin nəticəsində yaranmış öhdəliklərin, sığorta müqaviləsinə əsasən iddianın qaldırılması vasitəsilə üçüncü tərəf hesabına ödənilməsi gözlənildikdə.

47. Vahid bir tərəflə (müqavilə bağlanan tərəflə) maliyyə alətləri əməliyyatlarını öhdəsinə götürmüş təşkilat, həmin bu tərəflə "master netting təşkili" –nə daxil ola bilər. Belə saziş fəaliyyətin bütün müqavilələr üzrə yerinə yetirilməsinə və fəaliyyətin dayandırılması ilə əhatələnmiş vahid xalis müqavilə üçün maliyyə alətlərini təmin edir.

Bu tədbirlər adətən maliyyə təsisləri tərəfindən müflisləşmə zamanı zərər əleyhinə qorumanı təmin etmək və ya öz öhdəliklərini yerinə yetirə bilməyən tərəflərdə səbəb olan digər hadisələrə qarşı istifadə olunur. Master netting təşkili adətən həyata keçirilə bilən və realizasiyaya təsir göstərən ödəmə hüququ və ya başlanğıc hadisənin əsas müddəalarını əks etdirən fərdi maliyyə aktivi və maliyyə öhdəlikləri müqaviləsini və ya digər hallarda əməliyyatların adi gedində yaranması gözlənilməyən ödəmə hüququ yaradır. Master netting təşkili 39-cu maddənin meyarlarının hər birinin təmin edilməsinə qədər qarşılıqlı əvəzləşdirmə üçün əsas vermir. Maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəlikləri master netting təşkilində əvəzləşdirməni yerinə yetirməyibsə, müqavilənin təşkilində kredit riskinə olan təsiri 73-cü maddəyə uyğun olaraq açıqlanır.

M ə l u m a t ı n a ç ı q l a n m a s ı

48. Bu standartın tələb etdiyi açıqlamaların məqsədi, balans hesabatının əhəmiyyətini, qeyri-balans hesabatı maliyyə alətlərinin təşkilatın maliyyə vəziyyətinə təsirini, fəaliyyət və pul vəsaitlərinin hərəkəti və məbləğlərin qiymətləndirilməsində yardımı, bu alətlərlə bağlı gələcək pul vəsaitlərinin hərəkətlərinin vaxtı haqqında məlumatı anlamağı təmin etməkdir. Əlavə olaraq xüsusi maliyyə alətləri balans və əməliyyatları haqqında səciyyəvi məlumatı təmin etmək, təşkilatları hansı maliyyə alətlərinin istifadə olunma dərəcəsinin müzakirəsini təmin etməyə, onlarla bağlı risklərin və onların xidmət etdiyi maliyyə məqsədlərini açıqlamağı təşviq edir. Maliyyə alətləri ilə əlaqədar risklərin idarə edilməsi üçün müəssisə rəhbərliyinin siyasəti, o cümlədən xecinq və risk məsələləri üzrə siyasətlər, kredit risklərinin azaldılması üçün girovlar və lüzumsuz konsentrasiyaların aradan qaldırılması üçün tələblər, müəyyən bir zamanda səciyyəvi alətlərdən azad olan əlavə perspektiv təmin edir. Bəzi təşkilatlar belə məlumatları maliyyə hesabatlarının bir hissəsi kimi deyil, özlərinin maliyyə hesabatlarını müşayiət edən bir şərh kimi verirlər.

49. Maliyyə alətləri ilə bağlı əməliyyatlar təşkilatda aşağıda təsvir olunmuş bir və ya bir neçə maliyyə risklərinin öz üzərinə götürülməsi və ya digər tərəfə ötürülməsi ilə nəticələnə bilər. Bu standart tərəfindən tələb edilən açıqlamalar həm tanınan, həm də tanınmayan maliyyə alətləri ilə bağlı risklərin miqyasının qiymətləndirilməsi baxımından maliyyə hesabatının istifadəçilərinə yardım edəcək məlumatları təmin edir.

(a) Qiymət riski—Üç qiymət riski növü mövcuddur: valyuta riski, faiz dərəcəsi riski və bazar riski.

(i) Valyuta riski xarici valyuta məzənnəsində baş verən dəyişikliklər səbəbindən maliyyə alətinin dəyərinin dəyişilməsi riskidir.

(ii) Faiz dərəcəsi bazarda mövcud olan faiz dərəcələrində baş verən dəyişikliklər səbəbindən maliyyə alətinin dəyərinin dəyişilməsi riskidir.

(iii) Bazar riski fərdi qiymətli kağızlar və ya onların emitentləri üçün xarakterik olan və ya bazarda alınıb-satılan bütün qiymətli kağızlara təsir edən amillər səbəbindən yaranıb-yaranmamasından asılı olmayaraq bazar qiymətlərində baş verən dəyişikliklər səbəbindən maliyyə alətinin dəyərinin dəyişilməsi riskidir.

Qiymət riski termini təkcə zərər ehtimalını deyil, mənfəət ehtimalını da ifadə edir.

(b) Kredit riski—Kredit riski maliyyə alətinin bir tərəfinin öhdəliyi yerinə yetirə bilməməsi və digər tərəf üçün maliyyə itkiləri yaratması riskidir.

(c) Likvidlik riski—Maliyyələşdirmə riski kimi də adlandırılan likvidlik riski təşkilatın maliyyə alətləri ilə bağlı öhdəliklərinin yerinə yetirməsi üçün vəsait əldə etməsi istiqamətində çətinliklərlə üzləşməsi riskidir. Likvidlik riski onun ədalətli dəyərinə uyğun şəkildə maliyyə aktivini tez bir zamanda sata bilməməsi nəticəsində yarana bilər. Milli hökumət kimi, bəzi dövlət sektoru təşkilatları üçün likvidlik riskləri təşkilat tərəfindən tutulan vergilərin və ya digər rüsumların qalxması nəticəsində yüngülləşdirilə bilər.

(d) Pul vəsaitinin hərəkəti riski — Pul vəsaitinin hərəkəti riski monetar maliyyə alətləri ilə bağlı olan gələcək pul vəsaitlərinin məbləğinin dəyişməsi riskidir. Məsələn, borc dərəcəsi alətinin dəyişməsi halında, bu cür dəyişmə adətən, ədalətli dəyərə müvafiq dəyişikliklər etmədən, maliyyə alətinin effektiv faiz dərəcəsinin dəyişməsi ilə nəticələnir.

Risk in idarə edilməsi siyasətlərinin açıqlanması

50. **Təşkilat** özünün maliyyə riskinin idarə edilməsi məqsədlərini və siyasətlərini, o cümlədən, hedcinq hesabının istifadə edildiyi proqnozlaşdırılan hər bir geniş əməliyyat növünün hedcinqi üzrə siyasətini təsvir etməlidir.

51. Bu standartlar tələb olunan məlumatın formasının açıqlanmasını və ya onun maliyyə hesabatlarındakı yerini müəyyənləşdirmir. Tanınmış (qəbul edilmiş) maliyyə alətləri ilə əlaqədar, tələb olunan məlumatın maliyyə vəziyyəti haqqında hesabat formasında təqdim olunması ilə bağlı olaraq, bu məlumatların maliyyə hesabatlarında təkrar olunması zəruri deyil. Lakin, tanınmayan (qəbul edilməyən) maliyyə alətləri ilə əlaqədar qeydlərdəki və ya əlavə cədvəllərdəki məlumatın açıqlanması vacibdir. Məlumatlara, alətlərin xüsusiyyətlərinə və onların təşkilat üçün qarşılıqlı əhəmiyyətinə uyğun olaraq, izahlı təlimatların birləşməsi və verilənlərin konkret kəmiyyəti daxildir.

52. Müstəsna maliyyə alətləri haqqında açıqlanmalı olan təfərrüatların müəyyənləşdirilmə dərəcəsi həmin alətlərin nisbi əhəmiyyətini nəzərə almaqla qərarın həyata keçirilməsi üçün bir məsələdir. Maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinə kömək etməyən və həddindən artıq aqreqatlaşdırma nəticəsində dolaşq mühüm məlumatları açıqlamaq üçün çətinləşmiş maliyyə hesabatlarını hərtərəfli bir təfərrüatla açıqlamaq vacibdir. Məsələn, təşkilat oxşar xüsusiyyətlərlə və heç bir müqavilənin fərdi əhəmiyyət kəsb etməyən maliyyə alətlərinin iştirakçısı olduğu halda, alətlərin xüsusi siniflərə istinadən qruplaşdırılmalıdır. Digər tərəfdən, fərdi alət haqqında xüsusi məlumat, məsələn, alətin təşkilatın kapital strukturunda mühüm elementi təmsil etməsi zamanı əhəmiyyətli ola bilər.

53. Təşkilat alətlərin xüsusiyyətləri, onların tanınıb-tanınmaması və tanındığı təqdirdə, tətbiq edilən ölçümlə tələbləri və s. bu kimi məsələləri nəzərə almaqla maliyyə alətlərini

açıqlanacaq məlumatın xüsusiyyətinə uyğun şəkildə siniflər üzrə qruplaşdırılmalıdır. Ümumiyyətlə, siniflər ilkin dəyər əsasında köçürülən maddələr ilə ədalətli dəyər əsasında köçürülən maddələrin fərqləndirilməsi nəzərə alınmaqla müəyyən edilir. Qeydlərdə və ya yardımçı sənədlərdə açıqlanan məbləğlər tanınan aktiv və öhdəliklər ilə bağlı olduqda, maliyyə hesabatlarında əks olunan müvafiq sətir maddələrinə uyğunlaşdırmanı təmin etmək üçün kifayət qədər məlumat açıqlanmalıdır. Təşkilat bu standartın tətbiq sahəsinə daxil olmayan maliyyə alətlərinin tərəfi olduqda müvafiq alətlər hazırkı standartın əhatə etdiyindən ayrıca açıqlanan maliyyə aktivləri və ya maliyyə öhdəlikləri sinifini və siniflərini təşkil edir.

Şərtlər, şərait və uçot siyasətləri

54. **Təşkilat həm tanınan, həm də tanınmayan maliyyə aktivlərinin, maliyyə öhdəliklərinin və kapital alətinin hər bir sinfi üçün aşağıdakıları açıqlamalıdır:**

- (a) Maliyyə alətlərinin miqyasına və xüsusiyyətinə, o cümlədən, pul vəsaitlərinin gələcək hərəkətinə kəmiyyət, zaman və yaqinlik baxımından təsir edə bilən əhəmiyyətli şərtlərə və şəraitə dair məlumat; və
- (b) Qəbul olunan uçot siyasətləri, o cümlədən, tətbiq edilən tanınma və ölçülmə meyarları.

55. Maliyyə alətlərinin müqavilə şərtləri və vəziyyəti, təşkilatın alətlərə məbləği, müddəti, gələcək pul daxilolmaları və ödəmələrinə təsir edən mühüm faktorlardır. Tanınan və tanınmayan alətlər, fərdi və ya sinif şəklində təşkilatın cari maliyyə vəziyyətilə və ya onun gələcək əməliyyat nəticələri ilə bağlı olaraq, vacib olduğu halda onların şərtləri və vəziyyəti açıqlanmalıdır. Hər hansı bir alətin təşkilatın gələcək pul vəsaitlərinin hərəkətinə əhəmiyyətli dərəcədə təsiri olmadığı təqdirdə, alətin əsas xüsusiyyətləri alətlər kimi müvafiq qruplara istinadən təsvir olunur.

56. Təşkilat tərəfindən ya fərdi qaydada, ya da sinif şəklində saxlanılan və ya buraxılan maliyyə alətləri standartın 49-cu maddəsində qeyd edildiyi kimi potensial əhəmiyyətli risk təhlükəsi yaradan zaman aşağıdakı şərtlər və şəraitlər açıqlanmalıdır:

- (a) Əsas, bəyan edilən, nominal və gələcək ödənişlərin əsaslandığı digər oxşar dəyərlər;
- (b) Ödəniş, yekun və icra tarixləri;
- (c) Alət üzrə digər tərəfin saxladığı erkən ödənişli opsiyonlar, o cümlədən, opsiyonların reallaşdırıla bilindiği müddət və tarix, eləcə də, reallaşdırma qiyməti və ya qiymətlər toplusu;
- (d) Aləti digər maliyyə alətinə və ya digər hər hansı aktiv və öhdəliyə çevirmək və ya dəyişmək üçün alət üzrə digər tərəfin saxladığı opsiyonlar, o cümlədən, opsiyonların reallaşdırıla bilindiği müddət və tarix, və ya çevrilmə dəyişdirilmə nisbəti;
- (e) Alətin əsas məbləği üzrə daxil olan və ya ödənilən pul vəsaitlərinin həcmi və tarixi, o cümlədən, ödəniş, qaytarılma və hər hansı amortizasiya fondu və ya oxşar tələblər;

- (f) Kreditin əsas məbləği üzrə faiz dərəcəsinin, dividendin və ya dövrü gəlirlərin bəyan edilən nisbəti və ya məbləği;
- (g) Maliyyə aktivi üçün saxlanılan zəmanət və ya maliyyə öhdəliyi üçün saxlanılan girov;
- (h) Alət üzrə pul vəsaitləri təşkilatın hesabat valyutasından fərqli valyutaya denominasiya edildikdə, daxil olmaların və ödənişlərin edilməli olduğu valyuta;
- (i) Dəyişilən alət əvəzində əldə edilən alət üçün (a)-(h) maddələrində göstərilən informasiya; və
- (j) Pozulduğu təqdirdə digər şərtləri əhəmiyyətli dərəcə dəyişə bilən alət üzrə hər hansı şərtlər və ya müvafiq müqavilə öhdəlikləri (məsələn, müqavilədəki öhdəlik üzrə, əgər dəyişilə bilsə, əsas məbləği və ödənilməli olan istiqrazları dərhal yerinə yetiməlidir).

57. Maliyyə vəziyyətinə dair hesabatda təqdim olunan maliyyə aləti alətin hüquqi formasından fərqləndiyi təqdirdə, təşkilat qeydlərdə alətin xüsusiyyətini izah etməlidir.

58. Maliyyə alətlərinin həcmi və xüsusiyyəti haqqında məlumatın yararlılığı, onun fərdi alətlər arasındakı hər hansı əlaqənin təşkilatın gələcək pul hərəkətlərinin müddətinə, məbləğinə və labüdlüyünə təsir göstərmə bilən məlumatı qeyd etməsi zamanı artır. Məsələn, mərkəzi borc orqanını satın alma hüququnu aldığı səhmlərin investisiyası keçirildiyi zaman, mövcud ola biləcək hecinq əlaqələrini açıqlamaq vacibdir. Eyni şəkildə, borcların yaratdığı sabit dərəcəli borclar və hərəkətdə olan sabit faiz dərəcəli svopların daxil olması kimi, "sintetik alətlərin" komponentləri arasında mövcud olan əlaqəni açıqlamaq vacibdir. Hər iki halda, təşkilat maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatlarında onların xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəliklərini, onların mənsub olduğu fərdi və ya maliyyə aktivlərini və ya maliyyə öhdəliyi sinfində, fərdi maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəliklərini təqdim edir. Riskin hansı dərəcədə aktivlər və öhdəliklər arasındakı əlaqədə dəyişməsi maliyyə istifadəçilərinə 56-cı maddədə təsvir edilən məlumat vasitəsilə aydın ola bilər, amma bəzi hallarda sonrakı açıqlama vacibdir.

59. "Maliyyə hesabatlarının təqdimatı" adlı İctimai Sektor üçün 1 №-li Mühasibat Uçotunun Standartına uyğun olaraq təşkilat bütün əhəmiyyətli uçot siyasətlərinə, o cümlədən, həm qəbul edilmiş ümumi prinsiplərə, həm də onların təşkilatın fəaliyyəti zamanı meydana gələn əhəmiyyətli əməliyyatlara və şəraitlərə tətbiqi metodlarına dair aydın və yığcam məlumat açıqlamalıdır. Maliyyə alətləri baxımından isə bu cür açıqlamalar aşağıdakıları əhatə etməlidir:

- (a) Maliyyə vəziyyətinə dair hesabatda maliyyə aktivlərinin və maliyyə öhdəliklərinin nə vaxt tanınmasına və tanınmanın nə vaxt dayandırılmasına dair tətbiq edilən meyarlar;
- (b) Maliyyə aktivlərinin və maliyyə öhdəliklərinin həm ilkin, həm də sonrakı tanınması zamanı tətbiq olunan qiymətləndirmə bazası və metodu; və
- (c) Maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəlikləri üzrə yaranan gəlir və xərclərin tanınması və ölçülməsi bazası.

60. Müvafiq uçot siyasətləri üzrə yerinə yetirilməli olan əməliyyatlara daxildir:

- (a) davam edən faiz dərəcəsi olduqda və ya indossant tərəfindən aktivlər cəlb olunduqda, məsələn maliyyə aktivlərinin sekyuritaziyası, repo və ya geriye repo müqavilələri olduğu zaman maliyyə aktivlərinin köçürülmələri;
- (b) İndossantın köçürmə zamanı öhdəliklərdən azad olunması halında, öhdəliklərin yerinə yetirilməsi üçün maliyyə aktivlərinin vəkalətli mülkiyyətə çevrilməsi;
- (c) Maliyyə alətlərinin vahid alətin alınması və verilməsi effektini sintez etmək üçün nəzərdə tutulmuş əməliyyatların bir hissəsi kimi, fərdi maliyyə alətlərinin alınması və verilməsi;
- (d) Maliyyə alətlərinin risk təsirlərinin hedcinqi kimi alınması və verilməsi, maliyyə alətlərinə faiz svopunun hedcinq öhdəliyi kimi; və
- (e) Verilmə tarixində üstünlük təşkil edən bazar faiz dərəcəsiindən fərqlənən faiz dərəcəsinə məruz qalan monetar maliyyə alətlərinin verilməsi və ya alınması, məsələn mərkəzi borc orqanları tərəfinən istiqrazların güzəştli şərtlərlə verilməsi kimi. (maddə İE26, izah edici misallara baxın)

61. Maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinin maliyyə aktivlərinin və maliyyə aktivlərinin hansı əsaslara uyğun olaraq ölçülməsini, uçot siyasətlərini açıqlamasının tək cə dəyəri göstərməməsini, ədalətli dəyər və ya qiymətləndirmənin digər əsaslarının nəinki aktivlərin və ya öhdəliklərinin xüsusi sinfinə tətbiq olunduğunu, hətta bu tətbiq olunmasının üsullarını anlamaları üçün adekvat məlumat təmin etməkdir. Məsələn, dəyər əsasında alınan maliyyə alətləri üçün, təşkilatdan onun necə uçota alınmasını açıqlamaq tələb oluna bilər:

- (a) alınma və ya verilmə üzrə məsələlər;
- (b) monetar maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəlikləri üzrə mükafat və güzəştlər;
- (c) istiqrazın malın qiyməti əsasında indeksləşdirilməsi kimi, aydınlaşdırılmalı monetar maliyyə alətləri ilə bağlı olan gələcək pul vəsaitlərinin hərəkətlərinin təxmin edilən məbləğində dəyişikliklər;
- (d) monetar maliyyə aktivlər üzrə bütün müqavilə məbləğlərinin vaxtında toplanmasında qeyri-müəyyənliyə səbəb olan şərtlərdə dəyişikliklər;
- (e) maliyyə aktivlərinin ədalətli dəyərində onların balans dəyərindən aşağı olan azalmalar;
- (f) yenidən təşkil olunmuş maliyyə öhdəlikləri.

Təşkilat ədalətli dəyər əsasında uçotunu apardığı maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəliklərinin balans dəyərinin təyin edilmiş bazar qiymətləri, müstəqil qiymətləndirmə, diskont edilmiş pul vəsaitlərinin təhlili və ya digər başqa münasib metod əsasında müəyyən edilməsini, eləcə də, süzügedən metodların tətbiqi ilə bağlı edilən istənilən əhəmiyyətli ehtimalları açıqlamalıdır. (maddə 27İE, izah edici misallara baxın)

62. İctimai Sektor təşkilatı maliyyə hesabatlarında reallaşdırılan və reallaşdırılmayan mənfəət və zərərə, iştirak payına və maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəlikləri ilə bağlı olan digər gəlir və xərc maddələrinə dair hesabatın verilməsi metodunu açıqlamalıdır. Bu açıqlama maliyyə alətləri üzrə yaranan və hedcinq məqsədi üçün saxlanılan gəlir və

xərclərin tanınması metoduna dair məlumatı əhatə etməlidir. Təşkilat, hətta, maliyyə vəziyyətinə dair hesabatda əks olunan müvafiq maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəliklərinin qarşılıqlı əvəz edilmədiyinə baxmayaraq gəlir və xərc maddələrini xalis əsasda təqdim edirsə, o zaman, təsir əhəmiyyətli olduğu təqdirdə müvafiq təqdimatın səbəblərini açıqlayır.

Faiz dərəcəsi riski

63. **Təşkilat həm tanınan, həm də tanınmayan maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəliklərinin hər bir sinfi üçün onların məruz qaldığı faiz dərəcəsi riski barədə məlumatı, o cümlədən aşağıdakıları açıqlamalıdır:**

- (a) Müqavilə üzrə yenidən qiymət qoyma və ödəniş müddətləri, istənilən erkən tarix; və
- (b) Effektiv faiz dərəcəsi, mümkün olduqda.

64. Təşkilat faiz dərəcəsinin üstün dərəcəsində gələcək dəyişiklikləri tərtibi haqqında məlumatı təmin edir. Bazar faiz dərəcələrindəki dəyişikliklərin bəzi maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəliklərinə (pul vəsaitlərinin hərəkətinə) və digərlərinin ədalətli dəyərinə (qiymət riski) birbaşa təsiri var.

65. Ödəmə tarixləri və ya yenidən qiymətləndirmə tarixləri haqqında məlumat, onların daha sonra faiz dərəcəsinin müəyyən edilən vaxt uzunluğu haqqında və effektiv faiz dərəcəsi haqqında məlumat isə onların müəyyən olunma səviyyəsini göstərir. Bu məlumatın açıqlanması maliyyə hesabatı istifadəçiləri üçün təşkilatın məruz qaldığı faiz riskinin qiymətləndirilməsi və mənfəət və zərər potensialı haqqında məlumatla təmin edir. Ödəmə vədəsindən əvvəl bazar faiz dərəcəsinə əsasən yenidən qiymətləndirilən alət üçün, növbəti yenidən qiymətləndirməyə qədər olan dövr, ödəmə müddətinin açıqlanmasından daha vacibdir.

66. Müqavilədə götürülmüş yenidən qiymətləndirmə və ödəmə vədəsi haqqında məlumatı əlavə etmək üçün, bu tarixlərin müqavilədə göstərilmiş tarixlərdən mühüm fərqi olduğu zaman, təşkilat göstərilən yenidən qiymətləndirmə və ödəmə haqqında məlumatı açıqlaya bilər. Belə bir məlumat xüsusilə, təşkilatın etibarlı bir şəkildə ödəniş müddətindən əvvəl ödənməli olan sabit faiz dərəcəsinin ipoteka məbləğini əvvəlcədən proqnozlaşdırmaq imkanı olduğu və bu məlumatları faiz dərəcəsi riskinin idarə olunması üçün istifadə imkanı olduğu zaman daha münasib ola bilər. Əlavə məlumata rəhbərliyin gələcək hadisələrə olan ümidlərinə əsaslanan faktların açıqlanması daxildir və yenidən qiymətləndirmə və ödəmə vədəsi haqqında olan ehtimalları və bu ehtimalların müqavilədə göstərilmiş tarixlərdən hansı bir şəkildə fərqlənməsini izah edir.

67. Təşkilat hansı maliyyə aktivlərinin və maliyyə öhdəliklərini aşağıdakı qruplar üzrə təsnifləşdirir:

- (a) Sabit faiz dərəcəsinə malik monetar maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəlikləri kimi faiz dərəcəsi üzrə qiymət riskinə məruz qalmasını;
- (b) Bazar qiymətlərindən asılı olaraq dəyişilən qeyri-sabit faiz dərəcəsinə malik monetar maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəlikləri kimi pul vəsaitinin hərəkəti üzrə faiz dərəcəsi riskinə məruz qalmasını; və
- (c) Qiymətli kağızlara qoyulan bəzi investisiyalar kimi faiz dərəcəsi riskinə məruz qalmamasını;

68. Monetar maliyyə alətlərinin effektiv faiz dərəcəsi (effektiv gəlir) diskontlaşdırılmış dəyərin hesablanması zamanı istifadə olunan zaman alətin balans dəyəri ilə nəticələnən faiz dərəcəsidir. Diskontlaşdırılmış dəyərin hesablanması gələcək pul vəsaitlərinin hesabat tarixindən növbəti faiz dərəcəsinin dəyişdirilməsinə qədər olan dövrdə (vədə) daxilolmalarını və ödəmələrini və bu tarixdə gözlənilən balans hesabatı ödəmələri üçün (əsas məbləğ) faiz dərəcəsi tətbiq edilir. Faiz dərəcəsi amortizasiya olunmuş maya dəyərində sabit faiz dərəcəsi aləti üçün keçirilən tarixi faiz dərəcəsidir və hərəkətdə olan faiz dərəcəsi alətləri üçün cari bazar faiz dərəcəsi və ya ədalətli dəyərdə həyata keçirilən alətdir. Effektiv faiz dərəcəsi bəzən məlum vədədə və ya növbəti yenidən qiymətləndirmə dövrünə qədər olan ödəmə adlandırılır və bu dövr üçün alətin geri qaytarılmasının daxili dərəcəsidir.

69. Standartın 63-cü maddəsinin (b) bəndinin tələbləri istiqrazlara, adi veksellərə və eyni məbləğdə vəsaiti əks etdirməklə sahibi üçün gəlir, buraxan tərəf üçün isə xərc yaradan gələcək ödənişləri əhatə edən oxşar monetar maliyyə alətlərinə tətbiq edilir. Tələblər müəyyən edilə bilən effektiv faiz dərəcəsinə malik olmayan qeyri-monetar və törəmə alətlərə şamil edilmir. Məsələn, faiz törəmələri, svoplarda daxil olmaqla, forvard dərəcəsi müqavilələri və opsiyonlar, bazar faiz dərəcələri dəyişikliklərində qiymət və ya pul vəsaitlərinin hərəkəti riskinə məruz qaldığı təqdirdə effektiv faiz dərəcəsinin açıqlanması məqsəddə uyğun deyil. Lakin, effektiv faiz dərəcəsi haqqında məlumatı təmin edərkən, təşkilat belə faiz svopları kimi, hecinq və ya konvertasiya əməliyyatlarının faiz dərəcəsi riskinin təsirini açıqlayır.

70. Təşkilat özünün maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatından sekyuritizasiya əməliyyatı nəticəsində çıxarılmış, maliyyə aktivləri ilə bağlı faiz dərəcəsinə öz təsirini saxlaya bilər. Eyni şəkildə, o əməliyyat nəticəsində, öz maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatında tanınmayan maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəlikləri, məsələn vəsaitlərin sabit faiz dərəcəsi üzrə borc kimi verilmə öhdəliyi və ya quraqlıq dövründə istehsalçılara verilən borc pul və ya digər fəlakət halları ilə bağlı faiz dərəcəsi riskinə məruz qala bilər. Belə hallarda, təşkilat maliyyə hesabatının istifadəçilərinin təsirin xüsusiyyətini və miqyasını başa düşməsinə imkan verən məlumatları açıqlamalıdır. Sekyurisasiya və ya maliyyə aktivlərinin oxşar əməliyyatları halında bu məlumata adətən köçürülmüş aktivlərin xüsusiyyətləri, onların başlıca bildirişləri, faiz dərəcəsi, ödəmə müddəti və faiz dərəcəsi riskinin yaranmasına təsir göstərən əməliyyatın şərtləri daxildir. Borc vermə

öhdəliyi halında, açıqlamaya adətən başlıca bildirişlər, faiz dərəcəsi, borc verilmiş məbləğin ödəniş müddətinin şərtləri və riskə məruz qalan əməliyyatın şərtləri daxildir.

71. Təşkilatın fəaliyyətinin xüsusiyyəti və onun maliyyə alətləri üzrə tədbirlərinin miqyası iştirak payı riskinə dair məlumatın hesabat formasında, cədvəl şəklində və ya onların hər ikisindən istifadə etməklə təqdim edilməsini müəyyən edəcəkdir. Təşkilatın faiz dərəcəsi və pul vəsaitlərinin hərəkətləri riskinə məruz qalmış bir sıra alətləri olduğu zaman o, məlumatı təqdim etmək üçün aşağıdakı yanaşmaların bir və ya bir neçəsini qəbul edə bilər.

(a) Faiz dərəcəsi riskinə məruz qalmış maliyyə öhdəliklərinin balans məbləği, ödəmə müqaviləsi və yenidən qiymətləndirmə üzrə qruplaşdırılmış cədvəl şəklində təqdim oluna bilər.

(i) hesabat tarixinin 1 ili ərzində;

(ii) hesabat tarixindən sonrakı 1 ildən çox və 5 ildən az olan müddətdə;

(iii) hesabat tarixindən sonrakı 5 il və ya daha çox müddətə.

(b) Təşkilatın fəaliyyəti faiz qiyməti riskinə və ya bu təsir nəticəsində mühüm dəyişikliklərə məruz qalarsa, daha ətraflı məlumat arzuolunandır. Təşkilat mərkəzi borc orqanlarının maliyyə alətlərinin ödəmə müqaviləsi və ya yenidən qiymətləndirmə müqaviləsinin ayrı-ayrı qruplaşmış balans dəyərini açıqlaya bilər.

(i) hesabat tarixinin 1-ci ayı ərzində;

(ii) hesabat tarixindən sonrakı 1 aydan çox 3 aydan az olan dövrdə;

(iii) hesabat tarixindən sonrakı 3 aydan çox 12 aydan az olan dövr ərzində.

(c) Eyni şəkildə təşkilat müxtəlif gələcək zaman ərzində hərəkətdə olan maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəliklərini məcmu balans dəyərini göstərən cədvəl vasitəsilə faiz pul vəsaitlərinin hərəkəti riskinə təsirini göstərə bilər.

(d) Faiz dərəcəsi məlumatı və ya faizin dərəcələrini bir sıra maliyyə alətlərinin orta dərəcəli məzənnələri və ya faizin dərəcələrini bir sıra maliyyə alətlərinin hər bir sinfi üçün təqdim edə bilər. Təşkilat alətləri müxtəlif valyutalarla adlandırılmış və ya ayrı-ayrı siniflər üzrə, bu faktorla alətlərə fərqli effektiv faiz dərəcəsi olmasına səbəb olduğu zaman, tamamilə fərqli kredit riski olan qruplara ayırır.

72. Bəzi hallarda, təşkilat faiz dərəcəsi riskinə öz təsiri haqqında, maliyyə alətlərinin ədalətli dəyərində bazar faiz dərəcələrində üstün səviyyədə hipotetik dəyişikliyin təsiri, gələcək qazanc və pul vəsaitlərinin hərəkətləri haqqında faydalı məlumat təmin edir. Belə həssas faiz dərəcəsi məlumatı hesabat tarixində baş verən bazar faiz dərəcələrində baş vermiş 1 faiz dəyişiklik əsasında edilə bilər. Faiz dərəcələrində dəyişikliyin təsirinə maliyyə alətlərinin faiz gəliri və pul vəsaitlərilə bağlı olan xərclər və sabit dərəcəli alətlərin ədalətli dəyərində dəyişikliklər nəticəsində baş vermiş zərər və gəlirlər daxildir. Faiz dərəcəsinin həssaslıq məlumatlarını açıqlayarkən, təşkilat, hər hansı mühüm fərziyyələr də daxil olmaqla, bu məlumatın hansı əsaslarla hazırlandığını göstərir.

K kredit risk i

73. **Təşkilat həm tanınan, həm də tanınmayan maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəliklərinin hər bir sinfi üçün onların məruz qaldığı kredit riski barədə məlumatı, o cümlədən aşağıdakıları açıqlamalıdır:**

- (a) Digər tərəflər maliyyə aləti üzrə öhdəliyi yerinə yetirə bilmədikdə hər hansı bir zəmanətin ədalətli dəyərini nəzərə almadan hesabat tarixinə olan maksimum kredit riskini ən dolğun şəkildə əks etdirən məbləği; və
- (b) Kredit riskinin əhəmiyyətli mərkəzləşməsini.

74. Təşkilat maliyyə hesabatlarının iştirakçılarını hesabat tarixində həmkarların hansı səhvlərlə maliyyə aktivlərindən maliyyə hesabatlarının gələcək pul vəsaitlərinin daxilolmaları məbləğinin azaldılması haqqında məlumatı qiymətləndirməyi, kredit riski ilə əlaqədar məlumatla təmin edir. Belə uğursuzluqlar təşkilatın maliyyə fəaliyyətləri haqqında hesabatında tanınan maliyyə zərərinə səbəb olur. 73-cü maddə gələcəkdə yaranması ehtimal olunan zərərlərin qiymətləndirilməsini açıqlamağı tələb edir.

75. Girovun həyata keçirilməsindən yaranan potensial bərpa ilə bağlı olmayan kredit riskinə məruz qalmış məbləğlərin açıqlanması məqsədləri aşağıdakılardır:

- (a) Maliyyə hesabatlarının istifadəçilərini tanınmış və tanınmamış maliyyə aktivləri üçün kredit riskinə məruz qalan məbləğləri tutarlı ölçü ilə təmin etmək;
- (b) maksimum zərəre məruz qalmış tanınmış maliyyə aktivlərinin balans dəyərindən və ya maliyyə hesabatlarında açıqlanmış tanınmamış maliyyə aktivinin ədalətli dəyərindən fərqlənə bilməsi ehtimalını nəzərə almaq.

76. Tanınmış maliyyə aktivlərinin kredit riskinə məruz qaldığı halda, maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatda aktivlərin balans dəyəri, zərər üçün hər hansı müvafiq müddəalar adətən kredit riskinə məruz qalmış məbləği təmsil edir. Məsələn ədalətli dəyərində faiz dərəcəsi svop olduğu halda hesabat tarixində zərərin maksimum təsiri adətən məbləği nümayiş etdirdiyinə görə balans dəyəri cari bazar faiz dərəcələrində öhdəliyin yerinə yetirilməsi halında svopun yerdəyişməsidir. Belə hallarda, maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatda nəzərdə tutulan açıqlamadan əlavə açıqlama tələb olunmur. Lakin, bəzi tanınmayan aktivlər mövcud olduqda, digər tərəfin öhdəliyi yerinə yetirmədəyi təqdirdə əsas alət üzrə tanınacaq maksimum zərər standartın 77 və 78-cı maddələrinə uyğun olaraq müəyyən edilən məbləğdən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənə bilər. Bu cür hallarda standartın 62-ci maddəsinin (a) bəndi əlavə məlumatların açıqlanmasını tələb edir.

77. Maliyyə aktivi, maliyyə öhdəliyinə qarşı netto əsasında və ya eyni zamanda keçirilməsi nəzərdə tutulmayıbsa, maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatda, xalis öhdəçilik kimi təqdim edilmir. Lakin təşkilat, 73-cü maddəyə uyğun məlumat təmin edəndə bor ödənilməsinin qanuni hüquqlarının mövcudluğunu açıqlayır. Məsələn, təşkilatın qanuni

set-of hüququ olan bərabər yaxud yüksək hesabat olan maliyyə öhdəliyinin sazişindən öncə təşkilat maliyyə aktivinin həyata keçirilməsinin davam etdirilməsini qəbul etdikdə, təşkilatın qarşı tərəfin səhlənkarlığını aradan qaldırmaq hüququ var. Maliyyə hesabatı istifadəçilərinin xüsusi sahələrdəki risklər barədə xəbərdar edilməsi azaldılıb, təşkilat kredit riskini ifşa edir və öz maddələrinə əsasən maliyyə aktivlərinin toplanması hüququna təsir edir. Set-of hüquqlarına qarşı olan maliyyə öhdəlikləri maliyyə aktivlərindən öncə həll edildikdə, əgər qarşı tərəf öhdəlik ödənildikdən sonra səhlənkarlıq edirsə, təşkilat aktivin hesabını tam daşımağın kredit riskini ifşa edir.

78. Təşkilat kredit zərər riskinin azaldılması üçün xidmət edən bir və ya daha çox master netting təşkilinə daxil ola bilər, lakin qarşılıqlı əvəzləşdirmə üçün meyarlara cavab vermir. Master netting təşkili maliyyə aktivləri ilə əlaqədar olan kredit riskini əhəmiyyətli dərəcədə azaldığı zaman, eyni tərəflərlə olan maliyyə öhdəliklərinə qarşılıqlı əvəzləşdirmədikdə, təşkilat müqavilənin təsiri ilə bağlı əlavə məlumatı təmin edir. Bu cür açıqlama göstərir ki:

(a) Master netting təşkilinə məruz qalmış maliyyə aktivləri ilə bağlı kredit riski, yalnız eyni kontragentlə bağlı olan maliyyə öhdəlikləri yalnız aktivlərin reallaşdırılması həll olunmasından sonra ləğv olunur.

(b) Təşkilatın master netting təşkili vasitəsilə azaldılan kredit riskinə hərtərəfli təsiri, hesabat tarixindən sonrakı qısa müddət ərzində əhəmiyyətli dərəcədə dəyişə bilər, çünki, təsir təşkil ilə bağlı olan hər əməliyyat tərəfindən təsire məruz qalır.

Eyni zamanda, təşkilatın onun öz kredit riskini azaltma dərəcəsini müəyyən edən master netting təşkilininin şərtlərini açıqlaması arzu olunandır.

79. Tanınmayan maliyyə aktivi ilə bağlı kredit riski mövcud olmadıqda və ya maksimum təsir alətin əsas, bəyan edilən, nominal və ya standartın 54-cü maddəsinə əsasən açıqlanan digər oxşar müqavilə və ya 84-cü maddəyə uyğun olaraq açıqlanan ədalətli dəyərində bərabər olduqda standartın 73-cü maddəsinin (a) bəndinin tələblərinin yerinə yetirilməsi üçün heç bir əlavə açıqlama tələb edilmir. Lakin, bəzi tanınmayan aktivlər mövcud olduqda, digər tərəfin öhdəliyi yerinə yetirmədiyi təqdirdə əsas alət üzrə tanınacaq maksimum zərər standartın 50 və 66-cı maddələrinə uyğun olaraq müəyyən edilən məbləğdən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənə bilər. Məsələn, təşkilatın tanınmamış maliyyə aktivinin tanınmamış maliyyə öhdəliyinə qarşı hesabatı yolu ilə, zərəri azaltmaq hüququna malik ola bilər. Bu cür hallarda standartın 73-cü maddəsinin (a) bəndinin 54 və 84-cü maddələrə uyğun olaraq edilən açıqlamalar ilə yanaşı əlavə məlumatların açıqlanmasını tələb edir.

80. Digər tərəfin öhdəliyini təmin etmə, zəmanət verən şəxsi 73-cü maddədə tələb edilən açıqlamaları edərəkən nəzərə alınmalı olan kredit riskinin təsirinə məruz qoyur. Məsələn, bu vəziyyət onun maliyyə vəziyyətləri ilə bağlı olan kredit riskinin təsirinə məruz qaldığı sekyurizitasiya əməliyyatları nəticəsində baş verə bilər. Təşkilatın əməliyyatın vəsait müddəalarına əsasən, kredit zərərlərinə görə aktivlərin zərərinə

ödəmək üçün öhdəlik daşdığı halda, o maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatdan silinmiş aktivlərin xüsusiyyətlərini, aktivlərlə bağlı gələcək pul vəsaitləri hərəkətlərinin məbləğini və vaxtını, vəsait öhdəliyinin şərtlərini və bu öhdəliyə əsasən yarana biləcək maksimum zərəri açıqlamalıdır. Eyni şəkildə, yerli hökumət fərdi sektorun dövlət infrastrukturunun təminatçısına zəmanət verdiyi halda, öncəki təminatçının öhdəliyi nəticəsində baş vermiş zərər açıqlanmalıdır.

81. Təşkilatın xüsusiyyətinə və maliyyə vəziyyətinə dair digər açıqlamalar vasitəsilə aydın olmadıqda və digər tərəflər öhdəlikləri yerinə yetirmədikdə əhəmiyyətli zərərin baş verməsi ilə nəticələnən kredit risklərinin konsentrasiyası barədə məlumat açıqlanmalıdır. Əhəmiyyətli konsentrasiya təşkilatın və onun debitorların vəziyyətini nəzərə almaqla rəhbərlik tərəfindən həyata keçirilən mülahizələr vasitəsilə müəyyən edilir.

82. Kredit risklərinin konsentrasiyası, onların öz öhdəliklərini yerinə yetirmə bacarıqları iqtisadi və ya başqa dəyişikliklərə məruz qalması gözlənilən, oxşar xüsusiyyətləri olan borcalan və ya bir qrup borcalana olan təsir nəticəsində yarana bilər. Riskin konsentrasiyası səbəb olan xüsusiyyətlərə borcalan tərəfindən yerinə yetirilən fəaliyyətlərin xüsusiyyətləri, məsələn onların fəaliyyət göstərdiyi sənaye, fəaliyyətlərin yerinə yetirildiyi coğrafi sahə və borcalanın qeyri-ödəmə səviyyəsi daxildir. Məsələn, dövlət kömür mədəni adətən qeyri-ödəmə riski elektik enerjisi istehsal sənayesindəki dəyişikliklərə məruz qalması səbəbilə, öz məhsullarının satışından əldə edilən ticarət hesabları var. Adətən beynəlxalq miqyasda borc verən bankın daha az inkişaf etmiş ölkələrdə mühüm miqdarda krediti ola bilər və bankın bu kreditləri geri alma qabiliyyətinə yerli iqtisadi şərait mənfi təsir göstərə bilər.

83. Kredit riskinin konsentrasiyasının açıqlamasına hər konsentrasiyanı müəyyənləşdirən paylaşılan xüsusiyyətlər və bu xüsusiyyətləri paylaşan bütün tanınan və tanınmayan aktivlərlə bağlı maksimum kredit riski təsirinin məbləği daxildir.

Ədalətli dəyər

84. **Təşkilat həm tanınan, həm də tanınmayan maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəliklərinin hər bir sinfi üçün ədalətli dəyər barədə məlumat açıqlamalıdır.** Zaman və ya vəsait çatışmazlığı səbəbindən maliyyə aktivinin və ya maliyyə öhdəliyinin **ədalətli dəyərini kifayət qədər etibarlı şəkildə müəyyən etmək mümkün olmadıqda, bu fakt və müvafiq maliyyə alətinin ədalətli dəyəri ilə bağlı əsas xüsusiyyətlərə dair məlumat açıqlanmalıdır.**

85. Ədalətli dəyər haqqında məlumat əsasən təşkilatın ümumi maliyyə vəziyyətinin müəyyənləşdirilməsində və fərdi maliyyə alətləri haqqında qərarların qəbul edilməsi məqsədilə istifadə edilir. O, həmçinin maliyyə hesabatının istifadəçilərinin verdiyi bir çox qərarlara uyğundur, çünki bir çox hallarda alətlərlə bağlı gözlənilən gələcək pul vəsaitlərinin hərəkətinin cari dəyəri kimi maliyyə bazarlarının qərarlarını özündə əks etdirir. Ədalətli dəyər haqqında məlumat, məqsəddən, nə zaman və kim tərəfindən

qəbul edilməsindən və verilməsindən asılı olmayaraq, eyni iqtisadi xüsusiyyətlərə malik olan maliyyə alətlərinin müqayisəsinə imkan verir. Ədalətli dəyər rəhbərliyin idarə etməsini qiymətləndirmək üçün onun almaq, satmaq və ya maliyyə aktivlərini öz əlində saxlamaq və maliyyə öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi və ya buraxılmasını göstərməklə neytral əsasları təmin edir. Təşkilat öz ədalətli dəyərində maliyyə vəziyyətləri haqqında hesabatında maliyyə aktivləri və ya maliyyə öhdəliklərini daşımadiğı təqdirdə, əlavə açıqlamalarında ədalətli dəyər haqqında məlumatı təmin edir.

86. Maliyyə aktivlərinin və ya maliyyə öhdəliklərinin ədalətli dəyəri bir və ya bir neçə qəbul edilmiş metodlarla müəyyənləşdirilə bilər. Ədalətli dəyər haqqında məlumatın açıqlanmasına qəbul edilmir. Metodların açıqlanması və onun tətbiqi zamanı edilmiş hər hansı mühüm fərziyyələr daxildir.

87. Ədalətli dəyəri müəyyən etmə, təşkilatın hər hansı bir niyyəti olmadan real fəaliyyətdə və ya ləğv edilməli olan, əhəmiyyətli dərəcədə öz əməliyyatlarının miqyasını qısaltmalı və ya mənfi şərtlərdə əməliyyatları yerinə yetirən bir müəssisə olması haqqında gümandır. Buna görə də, ədalətli dəyər, məcburi əməliyyatlar, məcburi ləğv etmə və ya aşağı qiymətli satış zamanı təşkilatın qəbul etmə və ya ödəmə məbləği deyil. Lakin, təşkilat öz maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəliklərinin ədalətli dəyərini müəyyən etmək üçün hazırkı şəraiti nəzərə alacaqdır. Məsələn, təşkilatın yaxın gələcəkdə nağd pula satmağı qərara aldığı maliyyə aktivlərinin ədalətli dəyəri onun belə bir satışdan əldə etməyi gözlədiyi məbləğlə müəyyənləşdirilir. Təcili satışdan əldə olunacaq məbləğə cari likvidlik və bazarda aktivlərin dərinliyi təsir edəcək.

88. Maliyyə aləti aktiv və ya məhdud bazarda mübadilə edildiyi zaman, onun bazar qiyməti ədalətli dəyərə ən yaxşı nümunədir. Saxlanılan aktiv və ya verilən öhdəlik üçün ən müvafiq bazar qiyməti adətən cari qiymət və ya əldə edilmiş aktiv və ya saxlanılan öhdəlik üçün cari təklif və qiymətdir. Cari qiymətin və təkliflərin mümkün olmadığı təqdirdə ən yaxın əməliyyat iqtisadi şəraitdə əməliyyatlar və hesabat tarixində ədalətli dəyərdə heç bir əhəmiyyətli dəyişikliyin olmaması haqqında sübut ola bilər. Təşkilatın aktiv və öhdəliklərinin vəzifələri uyğun olduğu təqdirdə, o müvafiq olaraq ədalətli dəyərin müəyyən edilməsi üçün orta qiymətdən istifadə olunur.

89. Bazarda nadir fəaliyyət olduqda, bazar mütəşəkkil qurulmamışdır (məsələn, bəzi qarşı bazarlar), yaxud kiçik həcmli mallar maliyyə alətlərinin qiymətləndirilməsi, alətin həqiqi qiymətini əks etdirilməyən bazar qiymətlərinə istinad edilməsi üçün ticarət konturlarına satılır (göndərilir). Belə hallarda, bazar qiymətləri mövcud olmadıqda bu standartın tələblərini ödəmək kifayət qədər etibarlı həqiqi dəyər müəyyən etmək üçün qiymətləndirmə üsulları istifadə edilir. Maliyyə bazarlarında sübut edilmiş üsullarla əhəmiyyətə eyni olan başqa bir alətin cari bazar dəyərində istinadən diskontlaşdırılmış pul vəsaitləri axınının təhlili və seçimi qiymət modelləri daxildir. Diskontlaşdırılmış pul vəsaitləri hərəkətinin təhlilində, təşkilat eyni termin və xüsusiyyətlərə malik olan maliyyə alətlərinə faizi üstün bazar dərəcəsinə bərabər olan diskont dərəcəsinə istifadə edir, bura borclunun ödəməsi, maliyyə müqaviləsi üzrə faiz dərəcəsinin müəyyən edilməsindən

qalan müddət, ödənişlər edilən və əsas valyuta dəyərlərinin qaytarılmasından qalan müddət daxildir.

90. Bazar qiymətindən və ya başqa yolla müəyyən edilmiş maliyyə aktivinin və maliyyə öhdəliyinin ədalətli dəyəri, mübadilə zamanı baş vermiş xərclərin tutulması və maliyyə alətinin yerləşdirilməsi olmadan müəyyən edilir. Qiymətlər mütəşəkkil, məhdud bazarda mübadilə edilən alətləri üçün əhəmiyyətsiz, lakin digər alətlər üçün əhəmiyyətli ola bilər. Əməliyyat xərclərinə vergilər və rüsumlar, agentlər, məsləhətçilər, brokerlər və ya dillərə ödənilmiş haqq və komissionlar və tənzimləyici orqanlar və qiymətli kağızların mübadiləsi daxildir.

91. Qiymətin mütəşəkkil maliyyə bazarında mübadilə edilməməsi halında, təşkilat üçün ədalətli dəyər qiymətlərində vahid məbləği müəyyənləşdirmək və açıqlamaq müvafiq deyildir. Bunun əvəzinə, maliyyə alətinin ədalətli dəyərini kifayət hesab edən bir sıra məbləğlərin açıqlanması da faydalıdır.

92. Ədalətli dəyəri kifayət qədər etibarlı şəkildə müəyyən etmək mümkün olmadığı təqdirdə ədalətli dəyər haqqında məlumatın açıqlanmasının çıxarılması halında, maliyyə hesabatının istifadəçilərinin maliyyə aktivlərinin cari məbləği, maliyyə öhdəlikləri və onların ədalətli dəyəri arasında mümkün fərqlərin dərəcəsi haqqında öz qərarlarını verməkdə yardım məqsədilə məlumat təmin edilir. Çıxarılmanın səbəbinin izahına və onların dəyərinə müvafiq olan maliyyə alətlərinin əsas xüsusiyyətlərilə yanaşı, alətlər üçün bazar haqqında da məlumat təmin edilir. Bəzi hallarda, 54-cü maddəyə uyğun olaraq açıqlanmış alətlərin şərtləri, alətlərin xüsusiyyətləri haqqında kifayət qədər məlumat verə bilər. Belə etmək üçün kifayət qədər əsas olduqda, idarə ədalətli dəyəri müəyyənləşdirilməsi mümkün olmayan maliyyə öhdəlikləri arasındakı əlaqələr üçün öz rəyini göstərə bilər.

93. Debitor və kreditor borcların dəyərlərinin qiymətləndirilməsi tarixi dəyəri adətən ədalətli dəyərə bərabər olan normal ticarət kredit şərtləridir. Eynilə, müəyyən edilmiş ödəməsi olan əmanət öhdəliyinin ədalətli dəyəri hesabat tarixinə tələbatı ödəniləcək məbləğdir.

94. Ədalətli dəyərdən başqa maliyyə mövqeyi bəyanatında qeyd edilən maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəlikləri bölmələri ilə bağlı olan ədalətli dəyər məlumatı idarə məbləği və ədalətli dəyər arasında müqayisəyə şərait yaratma üsulu ilə təmin edilmişdir. Müvafiq olaraq, tanınmış maliyyə aktivlərinin və maliyyə öhdəliklərinin ədalətli dəyərləri bölmələrə qruplaşdırılıb və kompensasiya yalnız balansın ödənilməsi ilə bağlıdır. Tanınmamış maliyyə aktivlərinin və maliyyə öhdəliklərinin ədalətli dəyərləri tanınmış maddələrdən ayrı olan bölmədə yaxud bölmələrdə təqdim edilmişdir və yalnız tanınmış maliyyə aktivlərinə və maliyyə öhdəliklərinin müvafiq meyarlarına cavab verən dərəcədə əvəz edilir.

**Ədalətli dəyərdən yüksək məbləğ ilə u çot a alın an m aliy y ə ak t
ivləri**

95. **Təşkilat bir və daha çox maliyyə aktivini onun ədalətli dəyərindən yüksək qiymətdə uçota alan zaman aşağıdakıları açıqlamalıdır:**

(a) **Fərdi aktivlərin və ya bu aktivlərin münasib qruplarının hər hansı birinin balans dəyərini və ədalətli dəyərini; və**

(b) **Balans dəyərinin azaldılmamasının səbəblərini, o cümlədən, rəhbərliyin aktivin balans dəyərinin bərpa olunacağı qənaətinə gəlməsi üçün dəlillərin mahiyyətini.**

96. Rəhbərlik bərpa ediləcəyi gözlənilən maliyyə aktivlərinin məbləğinin müəyyən edilməsinə və aktivin balans dəyəri onun ədalətli dəyərindən çox olduqda onun azaldılıb-azaldılmamasına dair mülahizələr edir. Standartın 95-ci maddəsinin tələb etdiyi məlumat maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinin rəhbərliyin etdiyi mülahizələri başa düşməsi və gələcəkdə şəraitin dəyişməsi və aktivlərin balans dəyərinin azalması ilə nəticələnməsi ehtimalını qiymətləndirməsi üçün baza təmin edir. Müvafiq olan təqdirdə 95-ci maddəsinin (a) bəndinin tələb etdiyi məlumatlar elə qruplaşdırılır ki, onlar rəhbərliyin balans dəyərinin azaltmaması səbəblərini əks etdirsin.

97. Maliyyə aktivlərinin ədalətli dəyərində baş verən azalmaların tanınması ilə bağlı İctimai Sektor təşkilatlarının uçot siyasətləri standartın 54-cü maddəsinə əsasən açıqlanır. Bundan başqa, təşkilat rəhbərliyin aktivin balans dəyərinin bərpa olunacağı qənaətinə gəlməsi məqsədilə müvafiq aktiv üçün xarakterik olan faktlar və dəlillər təqdim edir. Məsələn, ödəniş tarixindən saxlanması nəzərdə tutulan sabit kredit ədalətli dəyəri faiz dərəcələrinin artması nəticəsində onun balans dəyərindən aşağı endirilmiş ola bilər. Belə hallarda, borcverən cari məbləği azalda bilməz, çünki borcalanın öhdəliyi yerinə yetirməməsi haqqında heç bir sübut yoxdur.

**G öz lən ilən gələcək dəy işik lik lərin h edcin
qləri**

98. **Təşkilat maliyyə alətini gözlənilən gələcək əməliyyat ilə bağlı risk hedcinqi kimi uçota alan zaman aşağıdakıları açıqlamalıdır:**

(a) **Gözlənilən əməliyyatların təsvirini, o cümlədən, onların baş verməsi gözlənilən müddəti;**

(b) **Hedcinq alətinin təsvirini; və**

(c) **Təxirə salınmış və ya tanınmayan mənfəət və zərərin məbləğini və gəlir və ya xərc kimi tanınması gözlənilən müddəti.**

99. Təşkilatın mühasibat uçotu siyasəti alətin hecinq kimi uçota alınması, xüsusi tanınmanın xüsusiyyətini və alətlərə tətbiq edilmiş dəyərləndirmə əməliyyatları hallarını göstərir. 98-ci maddədə tələb olunan məlumatlar maliyyə hesabatının istifadəçilərinə gələcəkdə nəzərdə tutulan əməliyyatlarda hecinqin xüsusiyyətlərini və təsirini anlamağa kömək edir. Məlumat hecinq mövqeyinin bir neçə gözlənilən əməliyyatlarının təşkil etməsi və bir neçə maliyyə alətləri tərəfindən hecinq edilməsi əsasında baş verə bilər.

100. 98-ci maddəyə əsasən açıqlanan məbləğə maliyyə bəyanatlarında tanınması nəzərə alınmadan gözlənilən gələcək əməliyyatların təyini çərçivəsində hesablanmış mənfəət və zərərlər daxildir. Hesablanmış mənfəət yaxud zərərlər anlaşılmaya bilər, lakin təşkilatın maliyyə mövqeyinə aid bəyanatında ədalətli dəyərin idarə edilməsi nəticəsi kimi qeyd olunur, əgər hecinq aləti dəyər əsaslarına uyğun olaraq idarə edilirsə tanınmaya bilər, yaxud əgər hecinq aləti satılması və yerləşdirilməsi nəticəsində tanına bilər. Lakin, hər iki halda hesablanmış mənfəət və zərərlər hecinq əməliyyatlarının başa çatdırılmasına qədər olan təşkilatın maliyyə fəaliyyətləri haqqında hesabatında tanınır.

D igər açıqlam alar

101. Maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinin maliyyə alətləri ilə bağlı anlayışını artırma bilən əlavə açıqlamaların verilməsi tələb olunur. Əhəmiyyətli olduğu təqdirdə təşkilat aşağıdakı məlumatları açıqlamalıdır:

(a) hesabat dövründə gəlir və xərc kimi tanınmış maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəliklərinin ədalətli dəyərindəki dəyişikliyin ümumi məbləği;

(b) gözlənilən gələcək əməliyyatların hedcinqi ilə əlaqədar mənfəət və ya zərərdən fərqli olan hedcinq alətləri ilə bağlı təxirə salınmış və ya tanınmamış mənfəət və ya zərərin ümumi məbləği; və

(c) il ərzində tanınmış maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəliklərinin ümumi orta balans dəyəri, il ərzində tanınmamış maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəliklərinin orta ümumi əsas, təqdim olunan, şərti və digər oxşar məbləği və bütün maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəliklərinin il ərzində, xüsusilə də hesabat tarixində kassada olan məbləğlərin il ərzində kassada olan məbləğlərə qeyri-müvafiq olduğu zaman orta ümumi ədalətli dəyəri.

K eçid m ü ddəalar

102. Sözügedən İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı ilk dəfə tətbiq olunduğu zaman əvvəlki hesabat dövrləri üçün müqayisəli məlumatlar mövcud olmadıqda, bu cür məlumatın təqdim olunmasına ehtiyac duyulmur.

Qüvvəyə m in m ə t arix
i

103. **Təşkilat** illik maliyyə hesabatları üçün bu standartın tətbiqinə 2003-cü il, Yanvarın 1-i və ya ondan sonrakı dövrləri əhatə edən tarixdən başlayır. Daha erkən tətbiq olunma təşviq olunur. **Əgər** təşkilat bu standartın tətbiqinə 2003-cü il, Yanvarın 1-indən tez bir dövrdə başlasa, bu fakt açıqlanmalıdır.

104. **Əgər** təşkilat İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarında qeyd edildiyi kimi maliyyə hesabatı məqsədilə mühasibat uçotunun hesablama metodunu qəbul edərsə, yuxarıda qeyd edilən hüquqi qüvvəyə minmə tarixindən sonra standart təsərrüfat vahidinin qəbul tarixi və ondan sonrakı dövr üçün illik maliyyə hesabatına tətbiq ediləcəkdir.

İcra üz rəhbərlik

Bu təlimat İctimai Sektor üçün 22 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartını müşayiət edir, lakin onun bir hissəsi deyil.

İctimai Sektor üçün 15 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartının tələbləri-yenidən baxış

IG1. Bütün təşkilatlar standartın yaralılığını və maliyyə alətlərini saxlamasını müəyyən etmək üçün, 1-8-ci maddələri yenidən nəzərdən keçirməli, maliyyə alətlərinin müəyyən ediməsini və onunla bağlı şərtləri nəzərdən keçirməlidir (9-21-ci maddələri).

IG2. Yalnız maliyyə alətləri olan təşkilatlar üçün standartın müvafiq maddələri 48-101-ci maddələrdir (Açıqlamalar).

IG3. Yalnız maliyyə öhdəlikləri olan təşkilatlar üçün standartdakı müvafiq maddələr 22-28 və 36-38-ci (Təqdimat) və 48-72, 84-94 və 98-101-ci maddələrdir (Açıqlamalar).

IG4. Yalnız kapital alətləri olan təşkilatlar üçün standartdakı müvafiq maddələr 22-28 və 36-38-ci (Təqdimat) və 50-62 və 98-101-ci maddələrdir.

IG5. Həm maliyyə aktivləri həm də maliyyə öhdəlikləri olan təşkilatlar üçün müvafiq maddələr 39-47-ci maddələrdir.

IG6. Həm maliyyə öhdəlikləri, həm də xalis aktivlər/kapital öhdəlikləri olan təşkilatlar üçün müvafiq maddələr 29-35-ci maddələrdir (Təqdimat).

IG7. Müqayisəli məlumat, ilk qəbul olunduğu il ərzində mövcud olmama halları istisna olmaqla (maddə 102), bütün alətlər üçün tələb olunur (İctimai Sektor üçün 1 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı, Maliyyə Hesabatlarınınin Təqdimatına, 60-65-ci maddələrə bax).

İzahlar və şərhlər

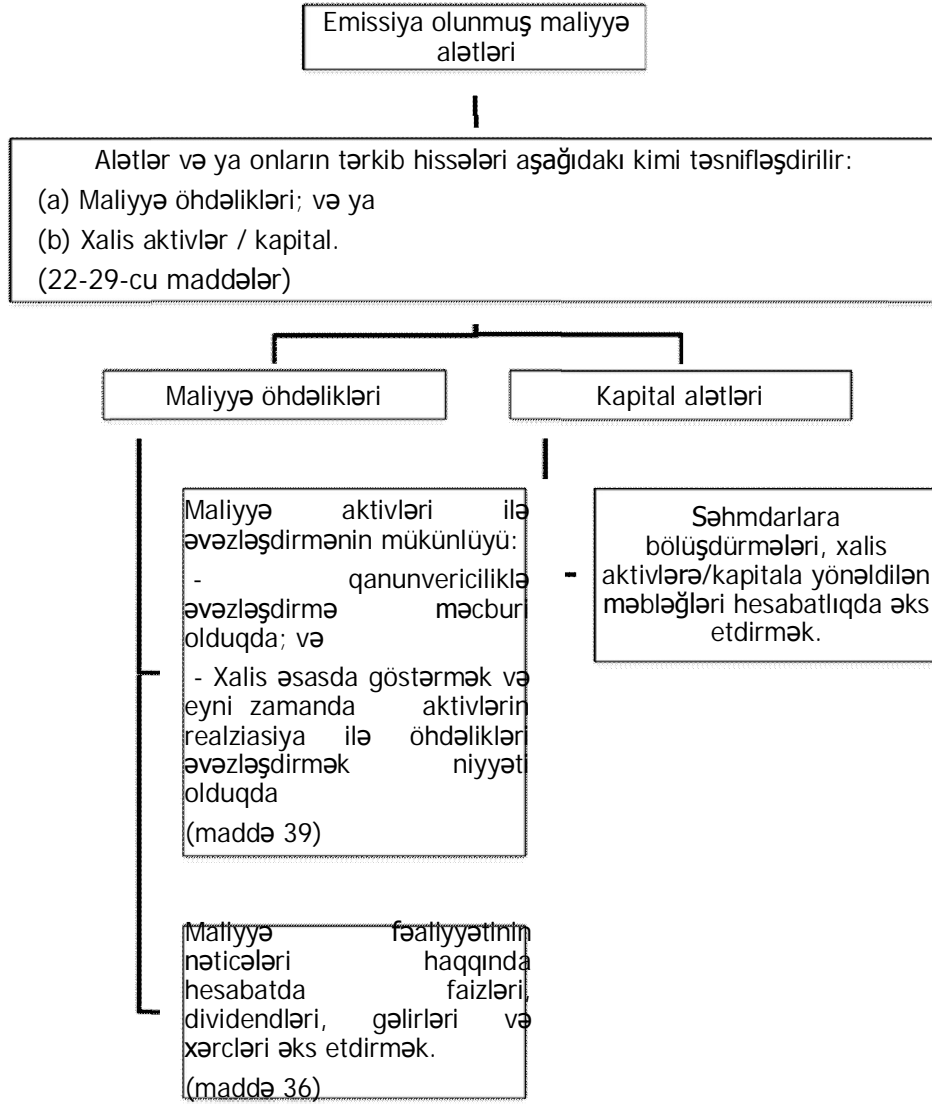
Standartın tətbiqi, təqdimatı, açıqlama tələblərinin xülasəsi

Bu bölmə maliyyə aktivləri, maliyyə öhdəlikləri və kapital alətləri ilə əlaqədar tələblərin ümumi xülasəsini təmin edir. Aşağıdakı blok-sxemlər standartın əsas maddələrini müəyyənləşdirir.

Tətbiq sahəsi

Bu standart mühasibat uçotu hesablama metodu ilə hesabat verən bütün dövlət sektoru təşkilatlarına aiddir. Dövlət müəssisələri bu İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarından çıxarılıb (maddə 2). Lakin Beynəlxalq Dövlət Mühasibat Uçotu Standartına girişdə izah edilir ki, Dövlət Müəssisələri Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartları ilə birgə tətbiq edilir. Bu İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı standartın 4-cü maddəsi ilə müəyyənləşdirilən maliyyə alətlərini standartda qəbul edilmiş açıqlama və təqdimat qaydalarına riayət etməkdən azad edir. Bu istisna olunmuş maliyyə alətlərinə şərtlərə standartın 5-6-cı maddələrində rast gəlinə bilər.

Təqdimat: Emissiya Olunmuş Maliyyə Alətləri

IG9. Bu standart maliyyə alətlərinin təqdim olunması üzrə qaydaları müəyyən edir. Maliyyə alətləri maliyyə aktivləri, maliyyə öhdəlikləri və kapital alətləri kimi təsnifləşdirilə bilər. Bu şərtlər Standartın 9-cu maddəsində göstərilmişdir. Maliyyə alətlərini müəyyən edən şərtlər və onların nədən təşkil olunması barəsində əlavə məlumatlar 10-21-ci maddələrdə göstərilmişdir. Bu Standartın əhatə etdiyi maliyyə alətlərinə İllustrativ Nümunələr İE3-İE16 maddələrində göstərilmişdir.

Təsnifat

IG10. Bu Standarta görə maliyyə aləti buraxan təşkilat həmin aləti və ya onun tərkib hissələrini ya maliyyə öhdəliyi kimi, ya da xalis aktiv/kapital aləti kimi təsnifləşdirsin (maddə 22). 23-28-ci maddələrdəki şərhlər istifadəçilər arasında maliyyə alətlərinin xarakterinin fərqləndirilməsi üçün ardıcılıq təmin edən göstərişləri əhatə edir. İE18-İE21-ci maddələrdə göstərilən İllustrativ Nümunələr öhdəlik və ya xalis aktiv/kapital kimi tanınmalı olan alətlərə dair misalları əks etdirir.

IG11. Böyük etimalla bir sıra İctimai Sektor təşkilatları mürəkkəb maliyyə alətləri emisiya edirlər (maddə 30). Bu Standart belə alətlər buraxılan zaman onların maliyyə öhdəliyi hissəsinin və xalis aktiv/kapital hissəsinin ayrı-ayrılıqda təsnifləşdirilməsini və açıqlanmasını tələb edir (maddə 29). 31-33-cü Şərh maddələri və İE22 və İE23 Nəli İllustrativ Nümunə maddələrində ayrı-ayrı təsnifatın gərəkli olduğu bir sıra nümunələr göstərilmişdir. 34 və 35-ci maddələr maliyyə aləti tərtib edənlərə müxtəlif komponentlərin qalıq dəyərinin hesablanması üçün iki metodunu müəyyənləşdirir və İllustrativ Nümunələrdə İE24 maddəsində müxtəlif elementlərin dəyərinin təyini üzrə nümunə göstərilmişdir.

Faiz, Dividendlər, Zərər və Mənfəət

IG12. Bu standart belə maddələrin nə zaman gəlir və ya xərc kimi tanınmasının və ya birbaşa olaraq xalis aktivlərə/kapitala debetləşməsi lazım olduğunu müəyyən edir (maddə 36). Bu təsnifatla bağlı sonrakı qaydalar və izah edici şərhlər 37-ci və 38-ci maddələrdə əks etdirilmişdir.

Əvəzləşdirmə

IG13. Bu Standart maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatda maliyyə aktivləri ilə maliyyə öhdəliklərini əvəzləşdirməli olduğu halları müəyyən edir (maddə 39). Növbəti şərhlər alətin əvəzləşdirilməsi və onun tanınmasının dayandırılması arasında olan fərqi izah edir (maddə 41), Əvəzləşdirməyə icazə verilməzdən əvvəl lazımi şərtləri müzakirə edir (42-45-ci maddələr) və əvəzləşdirmənin icazə verilmədiyi hallar üzrə nümunələr göstərir (46 və 47-ci maddələr). 40-cı maddə aktivə və ya öhdəlik üzrə maliyyə alətlərinin xarakterinə uyğun olaraq ayrı tədim olunması şərtləri qeyd edilməklə maliyyə alətlərinin əvəzləşdirilməli olduğu hallara dair nümunələr göstərilir. İllustrativ Nümunələr, İE25-ci maddədə göstərilir ki, 39-cu maddədə göstərilən əvəzləşdirmə üçün vacib olan şərtlər qarşılanmayınca maliyyə aktivlərindən və maliyyə öhdəliklərindən ibarət olan "sintetik alətlər" əvəzləşdirilə bilməzlər.

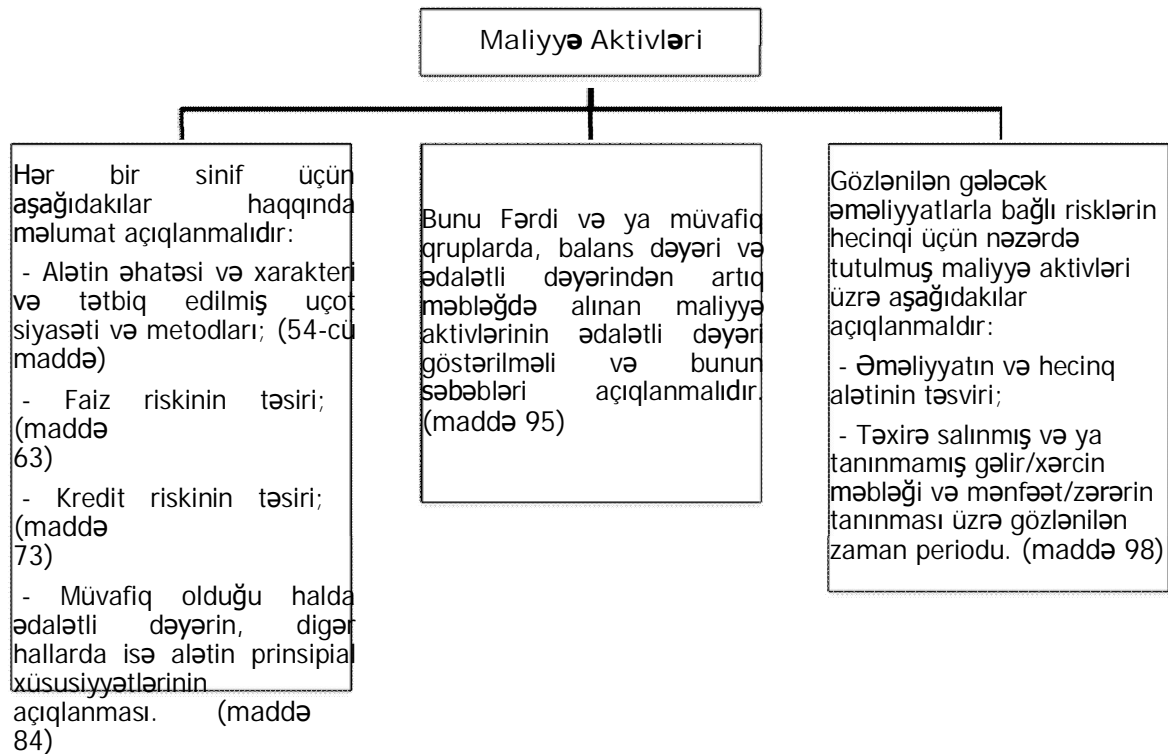
IG14. Əvəzləşdirmə və bunun üçün gərəkli olan açıqlamalar barəsində daha sonrakı nümunələr bu Standartın 77.78 və 94-cü maddələrində göstərilmişdir.

Açıqlama

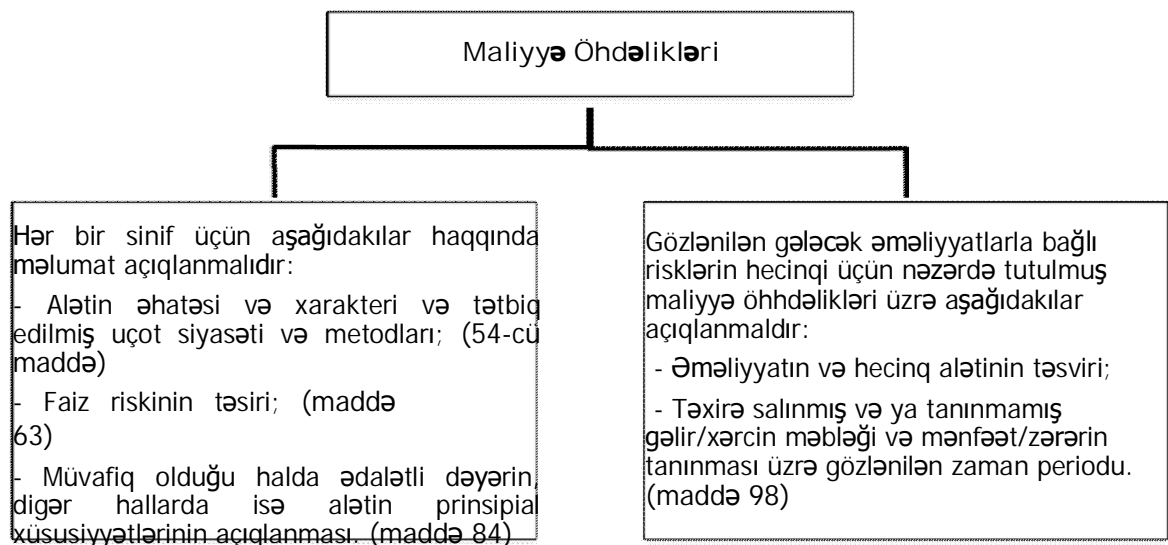
Risqlərin İdarə Olunması üzrə Siyasət

Təşkilat maliyyə risklərinin idarə olunması üzrə məqsədlərini və siyasətini açıqlamalındır (maddə 50).

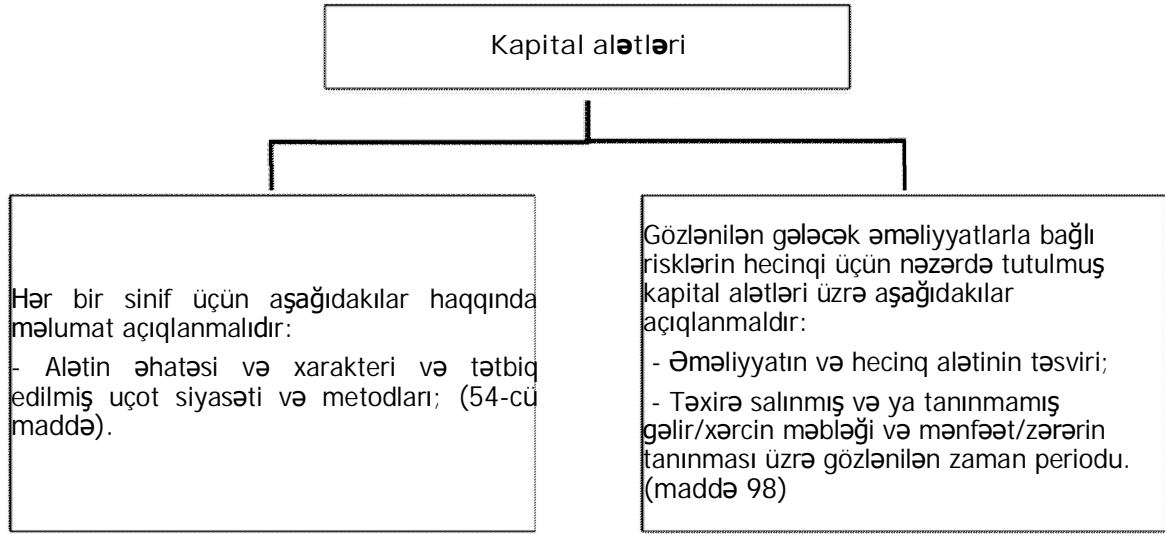
Maliyyə Aktivləri üzrə Açıqlamalar

Maliyyə Öhdəlikləri Üzrə Açıqlamalar

Kapital Alətləri Üzrə Açıqlamalar

IG15. Bu Standart əsasında maliyyə alətlərinin tələb olunan açıqlamalar hərtərəfli olaraq İllüstrativ Nümunələrin IE31 maddəsində özə əskini tapmışdır.

Risk

IG16. Maliyyə alətləri ilə bağlı risklərin müxtəlif formaları bu Standartın 49-cu maddəsində müzakirə olunur. Bu Standartın risklərin idarə edilməsinin məqsədlərinin və siyasətinin açıqlanmasını tələb etməsi ilə yanaşı (50-ci maddə), həmçinin, əlaqəli şərhəddici 51-53-cü maddələrdə göstərilir ki, 50-ci maddədə göstərilən tələblər istisna olmaqla digər hallarda risklər haqqında açıqlamada, detallılıq səviyyəsi rəhbərliyin mühakiməsinə əsaslanmalıdır.

Şərtlər və Uçot Siyasəti

IG17. Bu Standart maliyyə alətlərinin məzmununun və təbiətinin və onlara tətbiq edilən uçot siyasətinin və metodlarının açıqlanmasını tələb edir (54-cü maddə). 55-62-ci şərhəddici maddələr və İllüstrativ Nümunələrin İE26 və İE27-ci maddələri məlumatın açıqlanması tələb olunan hallar və müvafiq məlumat tipləri haqqında qaydaları əks etdirir.

Faiz Riski

IG18. Faiz riski barədə açıqlamalara dair tələblərin səbəbləri və açıqlanmalı olan məlumatın tipləri 64-70-ci şərhəddici maddələrdə əks etdirilmişdir. Bu məlumatların təqdim olunmasına dair göstərişlər 71 və 72-ci maddələrdə əks olunmuşdur.

Kredit riski

IG19. Təşkilatın maliyyə aktivlərinin kredit riski haqqında məlumatın açıqlanmasının səbəbləri bu Standartın 74 və 75-ci maddələrində əks olunmuşdur. 76-83-cü şərhəddici maddələr

kredit riski haqqında məlumatın arzuolunan və ya vacib olduğu hallar haqqında misallar və izahları göstərir.

Ədalətli Dəyər

- IG20. 85-ci maddə bu Standartın ədaləti dəyərin açıqlanması haqqında tələbini izah edir. Ədalətli dəyərin müəyyən edilməsi üzrə müzakirələr bu Standartın 86-91-ci maddələrində və 93-cü maddədə göstərilmişdir.
- IG21. Standartın 84-cü maddəsi hesabat hazırlayanlara vaxt və xərc baxımından məqsədə uyğun olmayan hallarda maliyyə aktivlərinin və maliyyə öhdəliklərinin ədalətli dəyəri üzrə məlumatların açıqlanmasından yayınmağa əsas verir. Bu əsaslar haqqında müzakirələr və açıqlanmalı olan məlumatlar 92-ci şərhedici maddədə göstərilmişdir.
- IG22. 94-cü maddədə qeyd olunur ki, maliyyə aktivlərinin və ya maliyyə öhdəliklərinin dəyərinin ədalətli dəyər üsulundan başqa digər bir üsulla hesablandığı hallarda məlumatlar o şəkildə açıqlanmalıdır ki, onların qalıq dəyərini və ədalətli dəyərini müqayisə etmək mümkün olsun.

Ədalətli Dəyərdən Artıq Məbləğdə Ölçülən Maliyyə Aktivləri

- IG23. Bəzi hallarda rəhbərlik maliyyə aktivlərinin qalıq dəyərini onun ədalətli dəyərinə qədər azaldılmamasına dair qərar verir. 95-ci maddəyə əsasən bəzi hallarda açıqlamaların olması mütləqdir. 96 və 97-ci maddələrdə bu məsələləri müzakirə edir.

Gələcək Əməliyyatların Qarşısının Alınmasının Hedcinqi

- IG24. 98-ci maddə maliyyə alətləri ilə bağlı gələcək əməliyyatların qarşısının alınması ilə əlaqədar açıqlamaların mütləq olduğunu göstərir. 99-cu maddə bu açıqlamaların vacib olmasının səbəblərini göstərir. Bu maddədə həmçinin bu cür informasiyanın icmal əsasında göstərilməsinin mümkün olduğu hallar göstərilir. 100-cü maddədə istənilən təxirə salınmış və ya tanınmamış mənfəət və ya zərərlə bağlı 98(c) maddəsində göstərilən açıqlamalara aid elementlərin tipləri aydınlaşdırılır.

Digər açıqlamalar

- IG25. Bu Standart hesabat tərtib edənlərə istifadəçilərin maliyyə alətlərini daha aydın başa düşməsi üçün məlumatları açıqlamağı uyğun görür. Belə açıqlamalara aid misallar 101-ci maddədə göstərilmişdir.

İllistürativ Nümunələr

Nümunələr İctimai Sektor üçün 15 №li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarını müşayiət edir, lakin onun tərkib hissəsi deyildir.

IE1. Bu əlavə Standartın müəyyən aspektlərinin müxtəlif ümumi maliyyə alətlərinə tətbiqini nümayiş etdirir və izah edir. Ətrali nümunələr yalnız illistürativ xarakterlidir və onlar göstərilən spesifik hallarda bu Standartın tətbiqi üçün yeganə üsul sayılmamalıdır. Nümunələrdə göstərilən bir və ya bir neçə faktın dəyişdirilməsi hər hansı bir maliyyə alətinin təqdim olunması və ya açıqlanması ilə bağlı əsaslı dərəcədə fərqli nəticələrə gətirib çıxara bilər. Bu əlavə göstərilən nümunələrdə Standartın bütün tələblərinin tətbiqini əks etdirmir. Bütün hallarda, bu Standartın müddəaları üstünlük təşkil edir.

IE2. Bu Standart maliyyə alətlərinin tanınması və ya ölçülməsi ilə bağlı məsələləri müzakirə etmir. İllistürativ xarakterli müəyyən tanınma və ölçmə nümunələri göstərilə bilər, lakin, onlar tələb olunmurlar.

Terminlər

Maliyyə Alətlərinin, Maliyyə Aktivlərinin və Maliyyə Öhdəliklərinin Ümumi Növləri

IE3. Valyuta (nağd vəsaitlər) mübadilə vasitəsi olduğundan dalayı və beləliklə də, maliyyə hesabatlarında bütün əməliyyatların ölçü vahidi və təqdim olunma vasitəsi olduğuna görə maliyyə aktivi sayılır. Bankda və ya oxşar maliyyə qurumunda olan vəsaitlər də maliyyə aktividir çünki, depozit yatırana kreditora olan öhdəliyini pulu hesabdan çəkməklə və ya çek və ya oxşar alət vasitəsilə ödəniş etməklə yerinə yetirməyə imkan verir.

IE4. Müqavilə üzrə gələcəkdə nağd vəsaiti əldə etməyə imkan verən maliyyə aktivlərinə və müvafiq öhdəlik müqaviləsi üzrə gələcəkdə nağd vəsaiti ödəməyi borclu edən maliyyə öhdəliklərinə misal olaraq aşağıdakıları göstərmək olar:

- (a) Ticarət üzrə debitor və kreditor borclar;
- (b) Debitor və ya kreditor notları;
- (c) Debitor və ya kreditor kreditlər; və
- (d) Öhdəlik və ya aktiv olan qiymətli kağızlar.

Hər bir halda hər hansı bir tərəfin vəsaiti əldə etmək (və ya ödəmə öhdəliyi) müqaviləsi qarşı tərəfin sözügedən borcu ödəmək (və ya əldə etmək) öhdəliyi ilə uzlaşır.

IE5. Maliyyə alətinin digər növü nağd vəsaitlərdən başqa iqtisadi səmərinin əldə olunduğu və ya verildiyi maliyyə aktivləridir. Misal üçün, yüksək faizli istiqrazları müqavilə ilə saxlamaq hüququ olanlara onları əldə etmək, borclu tərəfə isə onları vermək öhdəliyi yaradır, lakin bu əməliyyatlar qeyri-nağd formada həyata keçirilir. İstiqrazlar onları emissiya edənlərin nağd vəsait ödəmək öhdəliyi olduğuna görə maliyyə aktivləri sayılır.

Buna görə də istiqrazlar onları saxlayanların maliyyə aktivləri, onları emissiya edənlərin isə maliyyə öhdəliyidir.

IE6. İctimai Sektor üçün 13 Nöli Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına əsasən, maliyyə lizinqi dövrü ödəniş şərtləri ilə satış kimi uçota alınır. Lizinq müqaviləsi kredit razılaşmasına əsasən faiz və əsas borcun qarşılıqlı olan bərabər ödənişlərdən ibarət ödəniş axınının lizinq verənin əldə etmə hüququ və icarəyə götürənin ödəmək öhdəliyi olan müqavilə sayılır. Lizinq verən lizinq obyektinin özündən daha çox lizinq müqaviləsində nəzərdə tutulan əldə olunacaq ödənişlərə arxalanır. Digər tərəfdən, əməliyyat lizinqi icarəyə götürənin müəyyən xidmət haqqı müqabilində gələcəkdə aktivin istifadəsinə imkan verən natamam razılaşmadır. Lizinqə verən gələcəkdə əldə edəcəyi ödənişlərdən daha çox lizinq obyektinin özünə arxalanır. Beləliklə, maliyyə lizinqi maliyyə aləti sayılır və əməliyyat lizinqi isə maliyyə aləti sayılmır (ayrı-ayrı ödənişlərin cari dövrdə vaxtı çatdıqda və onlar ödənilməli olduğu hallar istisna olmaqla).

Kapital alətləri

IE7. Kapital alətləri qismən özəlləşdirilmiş BTDM-lər istisna olmaqla İctimai Sektor təşkilatları tərəfindən geniş şəkildə istifadə olunur. Kapital alətlərinə misal olaraq ümumi səhmləri, imtiyazlı səhmlərin müəyyən növlərini, adi səhmləri almaq hüququ verən qarantiyaları və ya opsiyonları göstərmək olar. Maliyyə aktivləri əvəzində öz kapital alətlərinin buraxılması potensial olaraq əlverişsiz deyil, çünki o təşkilata zərər vermir təşkilata xalis aktivlər/kapitalda artım ilə. Təşkilatda mövcud xalis aktiv/kapital maraqları olanların paylarının ədalətli dəyərinin azalması ehtimalı bu paylarının təşkilatın özünə əlverişsiz olması demək deyildir.

IE8. Təşkilat tərəfindən əldə edilmiş və öz kapital alətlərini yenidən geri almağa imkan verən opsiyon və ya digər oxşar alətlər kapital alətləri sayılmır. Belə opsiyonların reallaşdırılması nəticəsində təşkilat heç bir pul vəsaiti və ya digər maliyyə aktivini əldə etmir. Opsionların reallaşdırılması təşkilat üçün əlverişli deyil, çünki, bu halda xalis aktivlər/kapital azalır və aktivlərin axını baş verir. Öz kapital alətlərinin paylara malik olan səhmdarlar və paylarını satan səhmdarlar arasında xalis aktivlərin/kapitalın istənilən köçürülməsi təşkilatda hər hansı gəlir və ya xərcə səbəb olmaqdan daha çox təkrar alınmalar və ya təxirə salınmalar üzrə qeydlərlə nəticələnir.

Törəmə Maliyyə Alətləri

IE9. İlkin olaraq, törəmə maliyyə alətləri bir tərəfə müqavilə üzrə maliyyə aktivlərini potensial olaraq əlverişli şərtlərlə qarşı tərəflə mübadilə etmək hüququ verir və ya müqaviləyə əsasən qarşı tərəflə maliyyə aktivlərini potensial olaraq əlverişli olmayan şərtlərlə mübadilə etmək öhdəliyi qoyur. Bəzi alətlər hər iki tərəfin mübadiləni etmək hüququ və öhdəliyi olduğunu təcəssüm etdirir. Mübadilənin şərtləri törəmə alətin yaradılmasının

əvvəlcə müəyyənləşdirildiyinə görə, maliyyə bazarlarında qiymətlərin dəyişməsi bu şərtləri həm əlverişli, həm də əlverişsiz edə bilər.

IE10. Maliyyə alətlərinin mübadiləsi üzrə put və ya alıcı opsiyonu bu opsiyonun sahibinə müqavilə predmeti olan maliyyə alətinin ədalətli dəyərinin dəyişməsi ilə əlaqədar gələcək iqtisadi səmərə əldə etmək üzrə potensial imkan verir. Digər tərəfdən, opsiyonu yazan tərəf isə müqavilə predmeti olan maliyyə aktivinin ədalətli dəyərinin dəyişməsi ilə əlaqədar olaraq gələcək iqtisadi səmərəni öhdəliyin azalmasında görür və ya potensial itikiləri göz önünə alır. Opsionu əldə edənin müqavilə üzrə hüququ və yazanın öhdəliyi müvafiq olaraq maliyyə aktivinin və maliyyə öhdəliyinin təsvirinə uyğun gəlir. Opsion müqaviləsinin predmeti olan maliyyə aktivini istənilən maliyyə aktivini, o cümlədən səhmlər və ya faiz gətirən alətlər ola bilər. Opsion onu yazanda maliyyə aktivini ötürməkdən daha çox borc aləti yaratmağa səbəb ola bilər, amma, istənilən halda opsiyonu icra edəcəyi halda saxlayanın maliyyə aktivini sayılır. Opsionun icrası zamanı opsiyon saxlayanın aktivini potensial əlverişli şərtlərlə mübadilə etməsi və yazanın aktivini potensial olaraq əlverişsiz şərtlərlə dəyişmək öhdəliyi opsiyonun icrası zamanı mübadilə edilməli olan aktivdən fərqlidir. Opsionu saxlayanın hüququ və yazanın öhdəliyi təbiət etibarilə opsiyonun icra olunma ehtimalından asılı deyildir. Qeyri-maliyyə aktivinin alınib-satılması üzrə olan opsiyon maliyyə aktivinin və ya maliyyə öhdəliyinin yaranmasına səbəb olmur, çünki bu maliyyə aktivlərinin əldə olunması və ya ötürülməsi üzrə və ya maliyyə alətlərinin mübadiləsi üzrə parametrlərə uyğun gəlmir.

IE11. Törəmə maliyyə alətlərinə digər bir misal altı ay ərzində həyata keçirilməli olan və bir tərəf (alıcı) 1,000,000 məbləği nominal dəyəri 1,000,000 olan sabit faizli dövlət istiqrazına dəyişməyi öhdəsinə götürür, digər tərəf isə (satıcı) 1,000,000 nominal dəyərində sabit faizli dövlət istiqrazını 1,000,000 dəyərində pul vəsaitinə dəyişməyi öhdəsinə götürür. Altı ay ərzində hər iki tərəf müqavilə üzrə maliyyə alətini mübadilə etmək üzrə hüquq və öhdəliyə malikdirlər. Əgər 1,000,000 dəyərində dövlət istiqrazlarının bazar dəyəri artarsa şərtlər alıcı üçün əlverişli, satıcı üçün isə əlverişsiz olacaq; əgər bazar dəyəri 1,000,000 –dan aşağı düşərsə, o zaman effekt əksinə olacaq. Alıcı həm alıcı opsiyonunda opsiyon almış tərəf kimi müqavilə hüququna (maliyyə aktivini) və put opsiyonunda opsiyonu yazan tərəfə analoji olan müqavilə öhdəliyinə (maliyyə öhdəliyi) malikdir; satıcı həm put opsiyonunda opsiyon almış tərəf kimi müqavilə hüququna (maliyyə aktivini) və alıcı opsiyonunda opsiyonu yazan tərəfə analoji olan müqavilə öhdəliyinə (maliyyə öhdəliyi) malikdir. Opsionlarda olduğu kimi, müqavilə üzrə bu hüquqlar və öhdəliklərini maliyyə alətinin predmeti olan (mübadilə olunmalı olan istiqraz və pul vəsaitləri) maliyyə alətindən ayrı və fərqli maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəlikləri təşkil edir. Forvard müqaviləsinin opsiyon müqaviləsindən əsas fərqi ondan ibarətdir ki, forvard müqaviləsi zamanı razılaşdırılmış vaxt çatdıqda hər iki tərəf şərtləri icra etmək öhdəliyinə malikdirlər, halbuki, opsiyon müqaviləsində onun icrası yalnız opsiyon sahibi bu opsiyonu reallaşdırmaq istədikdə həyata keçirilir.

IE12. Törəmə maliyyə alətlərinin bir sıra digər növləri faiz dərəcələrin və valyuta svoplarını, faiz dərəcəsi tavanlarını, faiz aralığı və dibini, kredit xəttlərini, qiymətli kağız emissiyası vasitələrini və akreditivlər kimi maliyyə aktivlərinin mübadiləsini özündə təcəssüm etdirir. Faiz dərəcəsi üzrə svop müqaviləsi forvard müqaviləsinin bir növüdür və bu zaman bir tərəfin dəyişkən faizə əsaslanan və qarşı tərəfin stabil faiz dərəcəsinə əsaslanan hesablamaların əvəzləşdirilməsi nəticəsində tərəflər pul vəsaitlərinin dövrü mübadiləsinə razılaşırlar. Fyuçers müqavilələri forvard müqavilələrinin bir növü olub əsasən onunla fərqlənirlər ki, onlar adətən standart parametrlərə malik olurlar və birjalarda alınıb-satılırlar.

Əmtəə Müqavilələri və Əmtəəyə Bağlı Maliyyə alətləri

IE13. Bu Standartın 18-ci maddəsində göstəriləyi kimi, yalnız fiziki aktivin əldə olunması və ya çatdırılması üzrə razılaşma müqavilələri (misal üçün gümüş üçün opsiya, fyuçers və ya forvard müqaviləsi) maliyyə aləti sayılmır. Əksər əmtəə müqavilələri bu şəkildə təşkil olunur. Bəzi əmtəələrin ticarəti bir sıra törəmə maliyyə alətlərində olduğu kimi standartlaşdırılmışdır və mütəşəkkil bazarlarda həyata keçirilir. Misal üçün, əmtəə üzrə fyuçers müqaviləsi birjaların ticarət listinqində olduğuna görə asanlıqla alına və ya satıla bilər və beləliklə də bir neçə dəfə əl dəyişə bilər. Halbuki, müqaviləni alan və satan tərəflər əslində müqavilə predmeti olan əmtəənin ticarətini etmiş olurlar. Əmtəə müqaviləsinin hər hansısa pul vəsaiti hesabına alınıb-satıla bilməsi, bu müqavilənin asanlıqla pul vəsaiti ekvivalentində öhdəliyi əvəzləşdirmə və ya əmtəənin çatdırılması imkanının olması, sözügedən müqavilələrin mahiyyətini maliyyə aləti yarada biləcək şəkildə dəyişmir.

IE14. Fiziki aktivin ötürülməsindən sonar müvafiq ödənişin sonrakı dövrlərə təxirə salındığı hallar istisna olmaqla fiziki aktivin əldə edilməsi və ya çatdırılması üzrə müqavilə bir tərəfdə maliyyə aktivinin, digər tərəfdə isə maliyyə öhdəliyinin yaranmasına səbəb olmur. Oxşar hal malların ticarəti zamanı alış və ya satışın kreditlə olduğu halda baş verə bilər.

IE15. Bəzi müqavilələr əmtəəyə istinad edirlər amma, fiziki olaraq aktivin əldə edilməsi və ya çatdırılması nəzərdə tutulmur. Onlar dəyişməz məbləğin mübadiləsindən daha çox müqavilədə nəzərdə tutulmuş düsturlarla müəyyən olunan məbləğlərin ödənişlərinin həyata keçirilməsinə əsaslanır. Misal üçün, istiqrazın əsas hissəsinin dəyəri müqavilənin bitməsi dövründə müəyyən stabil həcmdə neftin qiymətlərinə əsaslanaraq hesablanıla bilər. Əsas məbləğ əmtəənin qiymətinə istinad edir, lakin əvəzləşmə pul vəsaitləri ilə edilir. Belə müqavilələr maliyyə alətləri sayılır.

IE16. Maliyyə aləti anlayışı həmçinin qeyri-maliyyə aktivinin və ya öhdəliyinin maliyyə aktivinə və ya öhdəliyinə əlavə olaraq yarandığı müqavilələri də əhatə edir. Belə maliyyə alətləri adətən bir tərəfə maliyyə aktivini qeyri-maliyyə aktivinə dəyişmək hüququ verir. Misal üçün, neftə istinad edən istiqraz onu saxlayana əsas məbləği müəyyən miqdarda neftlə

əvəzləşdirmək opsiyonu verməklə stabil dövrü faiz ödənişləri və sonda stabil bir əsas məbləği əldə etmək hüququ verə bilər. Bu opsiyunun icra edilməsinin arzuolunan olmağı müxtəlif zamanlarda neftin bazar qiyməti ilə pulu neftə dəyişmə əmsalından (mübadilə qiyməti) asılı olaraq dəyişəcəkdir. İstiqraz sahibinin opsiyonu reallaşdırmaq niyyətləri aktivin ünsürünün mahiyyətini dəyişmir. İstiqraz sahibinin maliyyə aktivləri və emissiya edən maliyyə öhdəliyi digər növ aktivin və öhdəliyin yaradılmasına baxmayaraq istiqrazı maliyyə aləti edir.

IE17. Bu Standartın maliyyə alətlərinin parametrlərinə cavab verməyən əmtəə və ya digər müqavilələrə aid olaraq tərtib edilmədiyinə baxmayaraq, təşkilatlar açıqlamaların müvafiq hissələrini belə müqavilələrə tətbiq edə bilərlər.

Öhdəliklər və Xalis Aktivlər/Kapital

IE18. İctimai sektorda işləyən təşkilatlar üçün kapital alətlərinin emissiya etməsi geniş yayılmadığına baxmayaraq, belə alətlər buraxıldıqda onları emissiya edənlərə maliyyə alətini müvafiq öhdəlik və ya xalis aktiv/kapital kimi təsnifləşdirmək çətinlik yaratmır. Kapital alətlərinə nümunə olaraq adi səhmləri və icra olunduqda yazandan adi səhmlər buraxmaq öhdəliyi yaradan opsiyonları misal göstərmək olar. Adi səhmlər onları emissiya edənlərdən formal olaraq bölüşdürmələr etdikdə və beləliklə səhmdarlar qanuni olaraq belə etməyi borclu olduğu hallar istisna olmaqla aktivləri səhmdarlara ötürmək öhdəliyi yaratmır. Belə hal dividendlər elan olunduqdan sonra və ya müəssisənin ləğvi zamanı bütün qalan öhdəliklər ödənildikdən sonra yerdə qalan vəsaitlərin səhmdarlara bölüşdürülməsi zamanı yarana bilər.

"Daimi" Borc Alətləri

IE19. Daimi istiqrazlar, borc öhdəlikləri və kapital qiymətli kağızları kimi daimi borc alətləri, adətən sahibinə müqavilə əsasında gələcəkdə daimi müddətə sabit tarixlərdə hesabına faiz ödənişlərinin edilməsi hüquqları verməklə bərabər əsas borcun geri ödənişi hüququ vermir və ya həmin borcun yaxın gələcəkdə geri qaytarılma ehtimalını azaldır. Məsələn, təşkilat 1,000 əsas məbləğində və ya nominal dəyərində olan və bu məbləğə tətbiq edilmiş 8% həcmində illik faiz ödənişlərinə əsaslanan maliyyə aləti emissiya edə bilər. Maliyyə aləti emissiya edilərkən 8%-lik bazar faiz dərəcəsi nəzərdə tutulan zaman, qiymətli kağızı buraxan cari bazar dəyəri 1000 olan gələcək ödənişlər etmək haqqında müqavilə öhdəliyi boynuna götürmüş olur. Maliyyə alətini saxlayan tərəf və emissiya edən tərəf müvafiq olaraq 1000 həcmində maliyyə aktivləri və daimi olaraq ödənilməli olan 80 məbləğində maliyyə öhdəliyinə malik olurlar.

İmtiyazlı səhmlər

IE20. İmtiyazlı səhmlər (və ya imtiyazlar) müxtəlif hüquqlarla emissiya edilə bilər. İmtiyazlı səhmlərin öhdəlik və ya xalis aktiv/kapital kimi təsnifləşdirilməsi üçün təşkilat bu

səhmlərlə bağlı olan və maliyyə öhdəliklərinin əsas xarakteristikaları olan keyfiyyətləri qiymətləndirməlidir. Məsələn, hər hansı bir müəyyən vaxtda və ya onu saxlayanın opsiyonu əsasında ödənilməli olan imtiyazlı səhm əgər onun emitentin bu zaman maliyyə aktivlərini səhmi saxlayana ötürmək üzrə öhdəliyi varsa bu maliyyə öhdəlikləri üzrə parametrlərə cavab verir. Müqavilənin tələbləri üzrə öz öhdəliyini yerinə yetirmə zamanı emitent vəsait çatışmamazlığı və ya qanunla müəyyən edilmiş qadağalara görə ödəniş imkanlarına malik olmamaq öhdəliyi təxirə salmır. Emitentin səhmləri ödəyərək geri alması emitentin səhmdarlara heç bir maliyyə aktivlərini ötürməməsi səbəbindən maliyyə öhdəliyi üzrə tələblərə cavab vermir. Səhmlərin geri alınması yalnız emitentin öz istəyi ilə baş verə bilər. Halbuki, emissiya edən səhmdarları sadəcə olaraq geri alınma barədə formal olaraq xəbərdar etməklə öz opsiyonunu icra edərsə bu zaman, öhdəlik yarana bilər.

IE21. Əgər imtiyazlı səhmlər geri çağrıla bilən deyilsə, o zaman, müvafiq təsnifat bu səhmlərə aid olan digər xarakteristikalara əsasən aparılır. Əgər səhmdarlara olan ödənişlərin kumulyativ və ya qeyri-kumulyativ olması emitent tərəfindən müəyyənləşdirilsə bu zaman, belə səhmlər kapital alətləri sayılır.

Mürəkkəb Maliyyə Alətləri

IE22. Bu Standartın 29-cu maddəsi emissiya edilənlərin cari öhdəlikləri və kapital alətlərinin maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatın ayrı-ayrı hissələrində əks etdirildiyinə görə mürəkkəb maliyyə alətlərinin yalnız məhdud qrupuna tətbiq edilir. 29-cu maddə potensial səhmlənlər üçün nəzərdə tutulmuş mürəkkəb maliyyə alətlərini müzakirə etmir.

IE23. Mürəkkəb maliyyə alətinin geniş yayılmış forması əlavə edilmiş konversiya opsiyonu olan (məsələn, emitentin adi səhmlərinə dəyişdirilə bilən) borc qiymətli kağızlarıdır. Bu Standartın 29-cu maddəsi emitentdən mürəkkəb maliyyə alətlərini onların ilkin tanınması anından etibarən öhdəlik hissəsini və kapital hissəsini ayrı-ayrılıqda müvafiq olaraq maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatda öhdəliklər və kapital hissəsində əks etdirməsini tələb edir.

(a) Emitentin qrafik üzrə faiz və əsas borc ödənişləri etmək borcu bu alət dəyişdirilməyəndək maliyyə öhdəliyi olmasını ehtiva edir. Başlanğıcda öhdəlik elementinin ədalətli dəyəri müqavilə ilə nəzərdə tutulmuş pul vəsaitləri axınının analoji kredit statusuna malik və oxşar pul vəsaitləri axını vəd edən alətlərin bazar faizi əsasında diskontlaşdırılması şəklinə hesablanır, amma, bu zaman dəyişdirilmə opsiyonunun dəyəri nəzərə alınmır.

(b) Kapital aləti öhdəliyi emitentin xalis aktivlərinə/kapitalına çevirmək üzrə əlavə olunmuş opsiyondur. Opsionun ədalətli dəyərini onun zaman dəyərində və məxsusi dəyəri (əgər varsa) təşkil edir. Opsionun və ya törəmə maliyyə alətinin həqiqi dəyəri əgər varsa,

əsas olan maliyyə alətinin alış, emissiya, satış və ya mübadilə zamanı istifadə olunan müqavilə qiymətinin ədalətli dəyərindən artıq olan hissəsidir. Törəmə alətin zaman dəyəri onun ədalətli dəyəri ilə həqiqi dəyəri arasındakı fərqə bərabərdir. Zaman dəyəri bitməyə qalan müddət və ya qüvvədən düşməyə qədər qalan müddət ilə əlaqədar olur. Bu dəyər aləti saxlayan şəxsin bu aləti saxlamamasından dolayı itirdiyi gəliri, törəmə aləti maliyyələşdirməyə görə bu aləti saxlamamasından dolayı qaçdığı xərcləri və gələcək qiymət tərəddüdlərinə görə müddətin sonunadək və ya qüvvədən düşmə vaxtınadək ola biləcək həqiqi dəyər ehtimalını əks etdirir. Konversiya olunan istiqrazlarda olan əlavə opsiyaların emissiya anında hər hansı bir dəyərə malik olması nadir hallarda baş verir.

IE24. Standartın 34-cü maddəsində mürəkkəb maliyyə alətlərinin ilkin tanınma zamanı qiymətləndirilməsini təsvir edir. Aşağıdakı misal belə qiymətləndirmənin aparılması haqqında daha detallı məlumat verir.

Təşkilat 1-ci ilin əvvəlində 2,000 dəyərində konversiya edilə bilən istiqraz emissiya edir. İstiqrazlar üç-illik müddətlə buraxılmışdır və nominal bərabər olan 1,000 qiyməti ilə buraxılıb və ümumi dəyəri 2,000,000–dir. Faizlər illik olaraq 6% nominal faiz dərəcəsi ilə ödənilir. Hər bir istiqraz müddəti bitənədək 250 ədəd ümumi səhmə dəyişdirilə bilər. Qiymətli kağızlar emissiya olunan zaman bazarda dəyişdirilmə opsiyonu olmayan oxşar borc alətləri üçün faiz dərəcəsi 9% təşkil edir. Emissiya zamanı bir adi səhmin dəyəri 3–dür. Hər bir səhmdən üç-illik müddət ərzində hər ilin sonunda 0.14 məbləğində dividend alınması gözlənilir. Üç-illik dövr üçün risksiz illik faiz dərəcəsi 5% -dir.

Kapital Alətinin Tərkib Elementinin Qalığının Qiymətləndirilməsi:

IE25. Bu yanaşmayla, ilk növbədə öhdəlik komponenti qiymətləndirilir və istiqrazların emisiyasından əldə edilmiş gəlirlə öhdəliklərin ədalətli dəyəri arasındakı fərq xalis aktiv/kapital komponentinə köçürülür. Öhdəlik komponentinin diskontlaşdırılmış dəyəri 9% -la, konvertasiya edilmə hüququ olmayan müvafiq istiqrazlar üçün isə bazar faiz dərəcəsi isə aşağıdakı kimi hesablanır .

Əsas məbləğin diskontlaşdırılmış dəyəri – 3 ilin sonunda 2,000,000 borc	1,544,367
Faiz məbləğin diskontlaşdırılmış dəyəri –3 il müddətinə	
hər dövrün sonunda 120,000-lik	<u>303,755</u>
Cəmi öhdəlik komponenti	1,848,122
Kapital aləti komponenti (çıxılma ilə)	<u>151,878</u>
İstiqraz emisiyasından gəlir	<u>2,000,000</u>

Opsion qiymət əmələ gəlmə modeli Xalis Aktiv/Kapital komponenti qiymətləndirilməsi

IE26. Yuxarıda göstərilmiş çıxılma üsulundan daha çox opsion qiymət əmələ gəlmə modeli konvertasiya imkanlarının ədalətli dəyərinin müəyyən edilməsində istifadə olunur. Opsion qiymət əmələ gəlmə modelləri maliyyə qurumları tərəfindən gündəlik

əməliyyatlarda istifadə olunur. Bir sıra modellər mövcuddur. Black-Scholes modeli bunlardan ən tanınmışıdır və hər bir modelin bir neçə variant mövcuddur. Aşağıdakı nümunə maliyyə ilə bağlı dərsliklər və digər mənbələrdəki müvafiq cədvəllərdən istifadə edən Black-Scholes modeli versiyasının tətbiqini göstərir.

Modelin bu versiyasının tətbiq edilmə mərhələləri aşağıdakı kimidir

IE27. İlk növbədə bu model opsiyon qiymətləndirmə cədvəllərində istifadə olunan iki məbləğin hesablanmasını tələb edir.

- (a) Opsionun baza aktivinin ədalətli dəyərindəki mütənasib dəyişmələrin standart kənarlaşması ilə opsiyonun başa çatma tarixinə kimi olan müddətin kvadrat kökünün hasilı tapılır.

Bu məbləğ opsiyonun baza aktivinin qiymətindəki potensial əlverişli (əlverişsiz) dəyişikliklərlə bağlıdır, bu halda təşkilatın adi səhmləri konvertasiya edilə bilən istiqrazlar emissiya edir.

Baza təşkil edən aktivin gəlirliliyin dəyişkənliyi gəlirlərin standart kənarlaşması ilə hesablanır.

Standart kənarlaşma artdıqca, opsiyonun ədalətli dəyəri də artır.

Bu misalda, səhmlərin illik gəlirlərinin standart kənarlaşması 30% hesablanır.

Konvertasiya etmə hüquqlarının başa çatma müddəti üç ildir.

Səhmlərin ədalətli dəyərindəki mütənasib dəyişikliklərin standart kənarlaşması ilə opsiyonun başa çatma tarixinə kimi olan müddətin kvadrat kökünün hasilı müəyyən olunur:

$$0.3 \times \sqrt{3} = \underline{0.5196}$$

- (b) Opsionun baza aktivinin ədalətli dəyərinin onun strayk qiymətinin diskontlaşdırılmış dəyərində nisbəti.

Bu dəyər opsiyonun baza aktivinin diskontlaşdırılmış dəyərini opsiyon sahibinin bu aktivə əldə etmə dəyəri ilə əlaqələndirir, və opsiyonun həqiqi dəyəri ilə əlaqədardır.

Bu dəyər artdıqca, alıcı opsiyonun ədalətli dəyəri artır.

Bu misalda, istiqrazların emissiyası üzrə hər bir səhmin bazar dəyəri 3-ə bərabərdir.

Opsiyonun müddəti ərzində gözlənilən dividendlərin diskontlaşdırılmış dəyəri onun bazar dəyərindən çıxılır, dividendlərin ödənişi səhmlərin ədalətli dəyərini və nəticə etibarlı ilə opsiyonun ədalətli dəyərini azaldır.

Səhm üzrə 0.14 dividendin diskontlaşdırılmış dəyəri 5% risksiz faiz dərəcəsi ilə 0.3813 hesablanır.

Beləliklə, opsiyonun baza aktivinin diskontlaşdırılmış dəyəri:

$$\text{Səhm üzrə } 3 - 0.3813 = 2.6187$$

İstiqrazların ödəmə müddətində konvertasiya edilə bilmə və 3.4554 olma şərti ilə, strayk qiymətinin diskontlaşdırılmış dəyəri hər dörd səhm üzrə 5% risksiz faiz dərəcəsi ilə üç illik diskontlaşdırılmış dəyərdir.

$$2.6187 - 3.4554 = \underline{0.7579}$$

Konvertasiya etmə imkanı alıcı opsiunu formalarından biridir.

Alıcı opsiunu hesablama cədvəli onu göstərir ki, yuxarıda hesablanmış iki məbləğ (başqa sözlə, 0.5196 və 0.7579) üzrə opsiunun ədalətli dəyəri təqribən baza aktivin ədalətli dəyərinin 11.05 %-dir.

Nəticə etibarlı ilə konvertasiya etmə imkanı aşağıdakı kimi hesablanır:

$0.1105 \times 2.6187 \text{ bir səhmə} \times 250 \text{ bir istiqraza düşən səhmlər} \times 2,000 \text{ istiqraz} = \underline{144,683}$

Yuxarıda diskontlaşdırma üsulu ilə hesablanmış mürəkkəb maliyyə alətinin borc komponentinin ədalətli dəyəri ilə Black-Scholes opsiun qiymət əmələ gəlmə modeli əsasında hesablanmış ədalətli dəyərin cəmi konvertasiya edilə bilən istiqrazların emissiyasından əldə edilən 2 000 000-luq gəlirə bərabər deyildir (yəni, $1,848,122 + 144,683 = 1,992,805$).

Kiçik fəqr öhdəlik və opsiunun ədalətli dəyərlərinin müvafiq olaraq 1,854,794 və 145,206 olması üçün iki komponentin ədalətli dəyəri arasında bölüşdürülür.

Maliyyə Aktivinin və öhdəliyinin qarşılıqlı əvəzləşdirilməsi

IE28. Bu standart "sintetik alətlər" üçün xüsusi yanaşmanı nəzərdə tutmamışdır, hansı ki, digər alətlərin xüsusiyyətlərini özündə daşımaq üçün əldə edilən və əldə tutulan müxtəlif maliyyə alətləri qrupudur. Məsələn, üzən faiz dərəcəli uzunmüddətli borcla kombinə edilmiş faiz dərəcəsi svopu üzən faiz dərəcəsi ilə ödənişlərin qəbulu və sabit faizli uzun müddətli borc üzrə təsbit edilmiş ödənişlər etməyi nəzərdə tutur. "Sintetik alət" in ayrı-ayrı komponentləri özünün xüsusi şərt və müddələri olan müqavilə üzrə hüquq və borcları əks etdirir və hər biri ayrı-ayrılıqda ötürülə və hesablaşıla bilər. Hər bir komponent risklərə məruz qalır, hansı ki, digər komponentlərin məruz qaldığı risklərdən fərqlənə bilər. Müvafiq olaraq, sintetik alətin komponentlərindən biri aktiv digəri isə öhdəlikdirsə və əgər 39-cu standartın qarşılıqlı əvəzləşdirmə üçün meyarlarına uyğun gəlmirsə, onlar netto-əsasda təşkilatın maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatında əvəzləşdirilmir və göstərilmir. Bu tez-tez belə olmur.

Açıqlamalar sintetik alətin mövcudluğu nəzərə alınmadan onları təşkil edən maliyyə alətlərinin əhəmiyyətli şərt və müddəalar barədə verilir, baxmayaraq ki, təşkilat əlavə olaraq komponentlər arasındakı əlaqənin xarakterini göstərə bilər.

Açıqlamalar

IE29. Standartın 60-cı maddəsi əhəmiyyətli olduqda təşkilatın uçot siyasəti üzrə açıqlamalarını ünvanlaması haqqında geniş çeşidli səbəblər üzrə nümunələr göstərir. Hər bir halda, təşkilatın iki və daha artıq müxtəlif təsərrüfat əməliyyatları məzmunu arasından seçim imkanı var. Aşağıdakı müzakirə, 60-cı Paraqrafdakı nümunələr əsasında hazırlanıb və daha sonra ola biləcək və təşkilatın öz uçot siyasətini açıqladığı vəziyyətlərin nümunələrini təqdim edir.

(a) Təşkilat elə maliyyə aləti əldə edə və ya emissiya edə bilər, hansında ki, tərəflərin öhdəlikləri qismən və ya tamamilə icra edilmir. Bu cür maliyyə aləti gələcək mübadiləni nəzərdə tutmağa və icra şərtləri gələcəkdəki hadisələrdən asılı ola bilər. Məsələn, müqavilənin ödəniş müddətinə kimi baza aktivlərlə olan əməliyyatlarda nə hüquq nə də öhdəliklərin forvard müqaviləsi əsasında mübadiləsi baş tutmur, amma müvafiq olaraq hüquq və öhdəliklər maliyyə aktivini və maliyyə öhdəliyini təşkil edir. Eynilə, maliyyə təminatı müqaviləsi zəmanət defolt hadisəsi baş verməyə kimi zəmanət verilmiş borc sahibinin öhdəliklərini yerinə yetirmək tələbi etmir. Bununla belə, zəmanət zəmanətinin maliyyə öhdəliyidir, çünki bu potensial olaraq əlverişsiz şərtlər altında bir maliyyə alətinin (adətən nağd) digəri ilə (defolt olmuş borcludan alacaq) mübadiləsinin olduğu müqavilə üzrə borcudur.

(b) Təşkilat elə əməliyyat həyata keçirə bilər ki, forması etibarlı ilə, maliyyə alətinin birbaşa əldə edilməsi və yerləşdirilməsini təşkil olunsun, amma ona iqtisadi marağın ötürülməsinə. Bu hal repo və əks repo müqavilələrinin bəzi növlərinə aiddir. Əksinə, təşkilat maliyyə aləti ilə əməliyyat vasitəsilə iqtisadi marağı qarşı tərəfdən əldə edə və ya ötürə bilər ki, bu forması etibarlı ilə hüquqi adın əldə edilməsi və ya ötürülməsini nəzərdə tutmur. Məsələn, reqres hüququ olmayan borcda, təşkilat debitor borcları girov kimi qoya bilər və girov qoyulmuş hesablardan olan mədaxilləri yalnız kreditin ödənişi üçün istifadə etməyə razı ola bilər.

(c) Təşkilat maliyyə aktivinin qismən və ya natamam ötürülməsini həyata keçirə bilər. Məsələn, sekyuritizasiyada təşkilat maliyyə aləti üzrə gələcək iqtisadi səmərənin hamısını deyil, bir hissəsini qarşı tərəfdən əldə edir və ya ötürür.

(d) Təşkilatın xüsusi öhdəliklərini yerinə yetirmək məqsədilə xüsusi aktivin təmin edilməsi üçün iki və daha çox ayrı maliyyə alətləri əlaqələndirmək tələbi və niyyəti ola bilər. Məsələn, bu cür razılaşmalara mahiyyət üzrə silmə trustı daxildir, haradakı kreditor tərəfindən öhdəlik, reqres hüququ olmayan təminatlı maliyyələşmə və gələcək ödəmələr üzrə fond müqavilələrin yerinə yetirilməsində nəzərdə tutulmuş aktivlər istisna maliyyə aktivləri saxlanır.

(e) Təşkilat maliyyə riskinə məruz qalma riskini minimuma endirmək üçün müxtəlif risk idarəetmə texnikalarından istifadə edə bilər. Məsələn, bu cür texnikalara hedcinq, üzən faiz dərəcəsi sabit faiz dərəcəsinə və ya əksinə konvertasiyası, risklərin diversifikasiyası, risklərin birləşdirilməsi, zəmanət və sığortanın müxtəlif növləri daxildir. Bu texnikalar adətən maliyyə aləti ilə bağlı bir neçə müxtəlif maliyyə riskindən yalnız birinə məruz qalma riskini azaldır və riskə məruz qalmanın əlavə deyil ancaq qismən əvəzləndirilməsini nəzərdə tutur.

(f) Təşkilat iki və daha artıq müxtəlif maliyyə alətini abstrak şəkildə birlikdə bir sintetik alətdə və (d) və (e) bəndlərində göstərilmiş məqsədlərdən başqa digər məqsədlər üçün

əlaqələndirə bilər. Təşkilat elə əməliyyatda maliyyə aləti əldə edə və emissiya edə bilər ki, hansıdakı alət üçün edilən ödənişin məbləği qeyri-müəyyəndir. Bu cür əməliyyatlara qeyri-nağd ödəniş və ya bəzi maddələrin mübadiləsi əməliyyatları daxildir.

(g) Təşkilat qeyd edilmiş məbləğdə və faiz dərəcəsi alətə tətbiq olunan cari bazar faiz dərəcəsindən fərqlənən istiqraz, veksəl və digər monetar alətləri əldə edə və emissiya edə bilər. Bu cür alətlərə sıfır kuponlu istiqrazlar və aşkar əlverişli şərtlər altında verilmiş amma qeyri-nağd ödənişi nəzərdə tutan kreditlər daxildir, məsələn işçilərə verilmiş aşağı faizli kreditlər.

IE30. Monetar maliyyə alətindən mümkün məbləğlərin ödənişində şübhəlilik halında və ya maliyyə aktivinin başqa səbəblər nəticəsində ədalətli dəyərinin balans dəyərindən aşağı düşməsi hallarında, təşkilat aşağıdakıların müəyyən edilməsi üçün uçot siyasətində göstərir:

- (a) Aktivin balans dəyərini nə zaman azaltmaq
- (b) Balans dəyərinin azaldıldığı məbləğ.
- (c) Aktivdən yaranan gəlirin necə tanınması
- (d) Balans dəyərindəki azaldılmalar gələcəkdə vəziyyətin dəyişməsi ilə geri qaytarılacaqmı.

Açıqlama tələbləri

IE31. Nümunə olaraq bir sıra qismən özəlləşdirilmiş GBE-nin daxil olduğu iqtisadi təşkilat göstərilmişdir, hansı ki, konvertasiya oluna bilən istiqraz və imtiyazlı səhm emissiya edib.

Qeyd X1. Uçot siyasətlərinin xülasəsi (Çıxarış) Debitor borcları

Debitor borcları balansda ilkin faktura məbləği çıxılısın şübhəli borclar üçün ilin sonuna ödənməmiş məbləğlərin təhlili əsasında edilən qiymətləndirmənin nəticəsi şəklində göstərilir. Ümitsiz borclar müəyyən edildikcə hesabdən silinirlər.

İnvestisiyalar

Listinq olunmuş və olunmamış qiymətli kağızlarda iştirak payı, o cümlədən konsolidə edilmiş maliyyə hesabatlarındakı nəzarət edilən təşkilat və assosiasiya müəssisələri, dəyəri ilə qeydə alınır və dividend gəlirləri qəbul edilərkən mənfəət-zərər haqqında hesabatda tanınır.

Sıfır kuponlu istiqrazın əsas məbləği investisiya üçün son ödəmə ilə əlaqədar pul vəsaitlərinin diskontlaşdırılması nəticəsində hesablanır. Diskont ödəniş müddətinə kimi amortizasiya olunur. Diskont dərəcəsi əməliyyatda nəzərdə tutulan faiz dərəcəsidir.

Borc almalar

Kreditlər və borc öhdəlikləri balansda əsas məbləğdə göstərilir, hansı ki, borcun xidmət olunması ilə əlaqədar pul vəsaitlərinin diskontlaşmış dəyəridir. Faiz vaxtı çatdığı dövr ərzində hesablanır və digər kreditor borclarının bir hissəsi kimi qeyd edilir.

Konvertasiya edilə bilən veksellərin emissiyasında, öhdəlik komponentinin ədalətli dəyəri, veksəl sahibinə gələcək əsas və faiz məbləğləri ödənişi etmək öhdəliyi olmaqla, dəyərcə bərabər olan konvertasiya edilə bilməyən veksellərə tətbiq olunan bazar faiz dərəcəsi vasitəsilə hesablanır. Konvertasiya opsiyonun ədalətli dəyərini göstərən qalıq məbləği iştirak payı ilə olan qiymətli kağızlar kimi sonrakı dövrlərdə opsiyonun dəyərində hər hansı dəyişiklik tanınmadan kapitala daxil edilir. Öhdəlik borclara daxil edilir və qiymətli kağızlar üzrə faizlər də daxil olmaqla amortizasiya olunmuş dəyər metodu ilə öhdəlik konvertasiya və ya veksellərin ödənməsi zamanınadək borclar üzrə məsrəflər effektiv gəlir metodu ilə tanınır.

Məcburi ödəməni nəzərdə tutan və ya sahibinin opsiyonu ilə ödənen müddətli imtiyazlı səhmlər mahiyyət etibarıyla borc olduğuna görə öhdəliklərə daxil edilir. Səhmlərə görə ödənen dividendlər mənfəət-zərər hesabatında faiz kimi və hesablama metodunda ilə maliyyə məsrəfləri kimi tanınır.

Törəmə Maliyyə Alətləri

Təşkilat forvard valyuta müqaviləsi və faiz dərəcəsi svopu müqavilələri bağlayır.

Faiz dərəcəsi svopu müqavilələrində xalis debitor və kreditor borcları hesablaşma dövrü ərzində davamlı olaraq tanınır. Tanınan məbləğ dövr ərzində faiz və maliyyə məsrəflərinə düzəliş kimi uçota alınır və hər hesabat dövründə digər debitor və kreditor borclara əlavə edilir.

QeydX2. Maliyyə Riskinin İdarə olunması

Maliyyə riski faktorları

Təşkilatın fəaliyyəti onu müxtəlif maliyyə risklərinə məruz qoyur və bunlara: borc və kapital bazar qiymətlərində, xarici valyuta məzənnələri və faiz dərəcələrindəki dəyişmələrin təsiri daxildir. Təşkilatın ümumi risk idarəetmə proqramı maliyyə bazarlarının təxmin edilməzliyi üzərində konsentrasiya və təşkilatın maliyyə fəaliyyəti üçün potensial xoşagəlməz effektlərin azaldılması üçün çalışır. Təşkilat müəyyən riskə məruz qalmaları hedcinq etmək üçün faiz dərəcəsi svopu və valyuta müqaviləsi (xarici valyutanın alqı-satqı müqaviləsi) kimi törəmə maliyyə alətlərindən istifadə edir.

Risk idarəetməsi Mərkəzi Xəzinədarlıq Agentliyi tərəfindən onun rəhbər orqanın təsdiq etdiyi uçot əsasında və Maliyyə Nazirliyinin prudensial prinsiplərinə uyğun şəkildə həyata keçirilir. Xəzinədarlıq İdarəsi digər əməliyyat bölmələri ilə sıx əməkdaşlıq çərçivəsində maliyyə risklərini müəyyən edir, qiymətləndirir və hedcinq edir. Nazirlik ümumi risk idarəetməsi üçün eləcə də məzənnə riski, faiz dərəcəsi riski, kredit riski kimi xüsusi sahələri əhatə edən risklər, törəmə maliyyə alətlərinin istifadəsi və artıq likvid vəsaitlərin investisiyası üçün yazılı prinsiplər təqdim edir.

Faiz dərəcəsi riski

Təşkilatın gəliri və əməliyyat fəaliyyətindən pul axını əsaslı şəkildə bazar faiz dərəcələrindəki dəyişikliklərdən aslıdır. Təşkilatın mühüm faiz gəliri gətirən aktivləri yoxdur. Təşkilatın siyasəti təxminən 80% borclarını sabit faizli alətdə saxlamaqdadır. İlin sonuna 75% sabit faizli idi. Təşkilat bəzən üzən faizlə borclarını və faiz dərəcəsi svopundan gələcək faiz ödənişlərinin pul vəsaiti hərəkətlərinin hedcinqi kimi istifadə edir, hansının ki, borcları üzən faiz dərəcəsi ilə sabit faiz dərəcəsinə konvertasiya etmə kimi iqtisadi effekti var. Faiz dərəcəsi svopları təşkilata üzən faiz dərəcəsi ilə uzun müddətli borcları artırmaq və onları bir-başa əldə ediləcək mümkün sabit faizlərdən daha aşağı sabit faizə svop etmək imkanı verir. Faiz dərəcəsi svopları ilə təşkilat digər tərəflə göstərilmiş intervallarda razılaşdırılmış təsəvvür edilən əsas məbləğə istinadən hesablanmış sabit və üzən faiz dərəcəli faiz məbləğlərinin fərqi dəyişməyə razı olurlar.

Kredit riski

Təşkilatın əhəmiyyətli kredit riski cəmlənməsi yoxdur. Təşkilatın kredit məbləği üzrə riskə məruz qalmanı limitləyən uçot siyasəti var.

Likvidlik riski

Likvidlik riskinin prudensial idarəetməsinə kifayət qədər pul vəsaiti və tez satılan qiymətli kağızların saxlanması, göstərilmiş kredit xidmətləri vasitəsilə maliyyələşdirmənin

mümkünlüyü və bazar mövqeyini bağlamağ imkanı daxildir. Xəzinədarlıq maliyyələşmədəki elastikliyi kredit xətlərinin ilə saxlamağa çalışır.

Ədalətli dəyər hesablanması

Açıq şəkildə alınıb-satılan törəmə alətlərinin ədalətli dəyəri və alqı-satqısı və satıla bilən qiymətli kağızlar hesabat tarixindəki kotirovka olunan bazar qiymətinə əsaslanır. Faiz dərəcəsi svoplarının ədalətli dəyəri qiymətləndirilmiş gələcək pul vəsaiti hərəkətlərinin diskont edilməsi ilə hesablanır. Forvard valyuta müqaviləsinin ədalətli dəyəri forvard valyuta məzənnələrindən istifadə edilərək hesablanır.

Təşkilat alqı-satqıda iştirak etməyən törəmə alətlərin ədalətli dəyərinin hesablanmasında bir sıra metodlardan istifadə edir və hər bir hesabat tarixinə mövcud bazar şərtləri əsasında ehtimallar edir. Uzun müddətli borclar üçün xüsusi və oxşar alətlər üzrə kotirovka olunan bazar qiyməti və diler kvotaları istifadə olunur. Opsion qiymətə gəlmə modeli və qiymətləndirilmiş gələcək pul vəsaiti hərəkətlərinin diskontlaşmış dəyəri kimi digər metodlar qalan maliyyə alətlərinin ədalətli dəyərinin müəyyən olunmasında istifadə olunur.

Müddəti bir ildən az olan maliyyə aktivlərinin və öhdəliklərinin kreditlər üzrə düzəlişlər çıxılmaqla nominal dəyərinin onun ədalətli dəyərinə yaxın olması təxmin olunur.

Maliyyə öhdəliklərinin ədalətli dəyəri açıqlama məqsədləri üçün müqavilə üzrə gələcək

pul vəsaitlərinin hərəkətini oxşar maliyyə alətləri üçün təşkilatın mümkün cari bazar faiz dərəcələri ilə diskontlaşdırması ilə hesablanır.

Qeyd X3. Maliyyə alətləri

(i) Balansdan kənar Törəmə Alətlər

Təşkilat özünün normal fəaliyyəti zamanı faiz dərəcələri və xarici valyuta məzənnələrində dalğalanmalara məruz qalma hallarını hedcinq etdirmək üçün törəmə maliyyə alətlərinə üstünlük verir.

Faiz dərəcəsi üzrə Svop Müqavilələri

Cari olaraq təşkilatın borcları 8.5 faizlik bir dəyişkən faiz dərəcəsi göstərməkdədir. Onun siyasəti borcların bir hissəsini artan faiz dərəcələrinə məruz qalmadan qorumaqdır. Uyğun olaraq təşkilat faiz dərəcəsi svop müqavilələrinə daxil olmuşdur, hansının ki, təsiri altında o faizi dəyişkən məzənnələrdə almağa və sabit məzənnələrdə ödəməyə məcburdur.

Müqavilələr netto əsasda hesablanmışlar və hesabat tarixindəki xalis debitor və kreditor borc miqdarı isə digər debitorlar və digər kreditorlara daxil edilmişdir. Müqavilələr hər 90 gündən bir debitor və kreditor borclarının xalis faiz hesablaşmalarını tələb edir. Hesablaşma tarixləri faizin bazis borcunda ödənilən olduğu tarixlərlə üst-üstə düşür.

Hal-hazırda svoplar kreditin əsas məbləğinin təxminən 60%-ni əhatə edir və hər kredit ödənişində başa çatması nəzərdə tutulub. Sabit faiz dərəcələri 7.8% və 8.3% (20X1-9.0% və 9.6%) və dəyişən dərəcələri 0.5% və 1% həddində hesabat tarixi zamanı (20X1-9.4%) 8.2% olan 90 gündən yuxarı bank hesabı faiz dərəcəsiyindən yuxarı olmuşdur.

30 iyun 20X2-tarixində, faiz svop müqavilələrinin şərti əsas məbləğləri və bitmə müddətləri aşağıdakı kimi olmuşdur:

	20X2	20X1
	\$'000	\$'000
1 ildən az	30	20
1-2 il	250	170
2-3 il	250	170
3-4 il	300	80
4-5 il	180	-
	<hr/>	<hr/>
	1,010	440

Forvard müvadiyə müqavilələri

Sərnişin dəmiryol sistemi əsaslı şəkildə yenidən qurulur. A Ölkəsindən və B Ölkəsindən yeni qatarlar alınmaqdadır. Məzənə dərəcəsiyindəki dəyişikliklərdən qorunmaq üçün təşkilat A Xarici Valyutasının (FCA) və B Xarici Valyutasının alınması üzrə forvard müvadiyə müqavilələri imzalayır.

Müqavilələrin müddəti qatarların əsas partiyasının yüklənməsi zamanı bitməsi nəzərdə tutulur və növbəti maliyyə ilinin bütün mal alışlarını əhatə etməsi gözlənilir.

Hesabat dövründə qüvvədə olan müqavilənin detalları aşağıdakı kimidir:

Alış FCA	Yerli Valyutanın Satışı		Orta mübadilə məzənnəsi	
Bitməsi	20X2	20X1	20X2	20X1
	\$'000	\$'000		
0-6 ay	2,840	3,566	0.7042	0.7010
6-12 ay	4,152	1,466	0.7225	0.6820
Alış FCB	Yerli Valyutanın Satışı		Orta mübadilə məzənnəsi	
Bitməsi	20X2	20X1	20X2	20X1
	\$'000	\$'000		
0-6 ay	4,527	2,319	0.6627	0.6467
6-12 ay	-	1,262	-	0.6337

Bu müqavilələr gözlənilən gələcək satınalmaların hecinqi olduğu üçün, bu müqavilələr üzrə hər hansı bir realizasiya olunmamış mənfəət və zərərlər, müqavilələrin dəyəri ilə birlikdə təxirə salınır və əsas əməliyyatın qiymətləndirilməsində tanınır.

(ii) Kredit riski

Təşkilatın balans hesabatında tanınmış maliyyə aktivləri üzrə kredit riski səhmlərə investisiyadan başqa şübhəli borclar üçün yaradılmış ehtiyatlar çıxılmaqla balans dəyəridir.

Nominal dəyərə diskontla alınmış veksəl və sıfır faizli istiqrazlar balansda ödəniş müddətində reallaşan məbləğdən az göstərilirlər. Təşkilatın ümumi kredit riski balans dəyəri ilə satış qiyməti arasındakı fərqdə hesab edilə bilər.

Ümumi təşkilatın balansda tanınmış maliyyə aktivlərinə törəmə maliyyə alətlərindən əmələ gələn və reallaşdırılmamış, alınması gözlənilən gəlirlər daxildir. Törəmə alətlərdə daxil olmaqla, balans arxasında olan və həyata keçirilməli olan alətlər üzrə kredit riski həmçinin qarşı tərəflərin müqavilə müddətinin bitməsi zamanı öz öhdəliklərini yerinə yetirə bilməməsindən dolayı yaranır. Mübadilə üzrə forvard müqavilələri zamanı əhəmiyyətli öhdəliklər yaranır və ümumi təşkilat qarşı tərəfin müqavilə məbləğini çətdirməq imkanı olmadıqda zərərə məruz qala bilər. Hesabat tarixində aşağıdakı məbləğlər debitor borclarıdır (yerli valyuta ekvivalenti):

	20X2	20X1
	\$'000	\$'000
Yerli Valyuta	2,073	1,422
Xarici Valyuta	11,599	8,613

(iii) Faiz riskləri

Təşkilatın məruz qaldığı faiz riski və bitmə müddətləri üzrə effektiv orta çəkili faiz dərəcəsi aşağıdakı cədvəldə göstərilmişdir. Hər bir növ aktiv və ya öhdəliklərə tətbiq edilə bilən faiz dərəcələri üçün maliyyə hesabatlarına fərdi qeydlərə baxın (burada əks olunmayıb). Təşkilat stabil faizli aktiv və öhdəlikləri müddətin sonuna qədər saxlamağa üstünlük verdiyinə görə, risklər əsasən dəyişkən faizli aktiv və öhdəliklərdən yaranır.

(iv) Maliyyə Aktivlərinin və Öhdəliklərinin Xalis Ədalətli Dəyəri

Balansda

Pul vəsaitlərinin və pul ekvivalentlərinin, həmçinin faiz gətirməyən monetar maliyyə aktivlərinin və maliyyə öhdəliklərinin xalis ədalətli dəyəri təxminən onların balans dəyərinə bərabərdir.

Digər monetar maliyyə aktivlərinin və maliyyə öhdəliklərinin xalis ədalətli dəyəri mümkün olduqda onların bazar dəyərinə və ya gələcək pul axınlarının oxşar risklərə malik aktivlər və öhdəliklər üzrə faiz dərəcəsi ilə diskontlaşdırılmış dəyərinə əsaslanmaqla hesablanır.

Mütəşəkkil bazarlarda ticarəti həyata keçirilən kapital alətləri hesabat tarixinə üstünlük təşkil edən bazar qiymətinə əsaslanmaqla qiymətləndirilir. Ticarəti aparılmayan kapital alətləri üçün xalis ədalətli dəyər Xəzinədarlıq Şirkəti tərəfindən hər bir investisiya üçün əsas olan xalis aktiv, gələcək gözlənilən gəlirlər və digər xüsusi şərtlərə əsaslanaraq müəyyən olunur.

Balans arxasında

Müəyyən qeyri-dövlət korporasiyalarının səhmləri ilə əlaqədar yarana biləcək itkiləri təşkilat əvəzləşdirə bilər. Əvəzləşdirmənin xalis ədalətli məbləği səhmin balans dəyəri ilə ədalətli dəyəri arasındakı fərq kimi götürülür. Əlaqəli olmayan tərəfin təşkilatın İnter-Provincial-Airlines şirkətindəki səhmlərinin alışı üzrə alıcı opsiyonunun istifadə qiyməti bazar qiyməti ilə müqayisədə əlverişsizdir və xalis ədalətli dəyər əhəmiyyətli deyildir. Ləğv edilməsi planlaşdırılan və təşkilat tərəfindən geri ödənilməsi təmin edilən istiqrazların xalis ədalətli dəyəri onların nominal dəyərinə bərabərdir. Maliyyə aktivlərinin və maliyyə öhdəliklərinin faiz dərəcəsi svop müqavilələrinə görə əmələ gələn xalis ədalətli dəyəri hesabat tarixinə alınmalı və ya verilməli olan məbləğləri və hələ aktiv və ya öhdəlik kimi tanınmayan gözlənilən gələcək pul axınlarının diskontlaşdırılmış dəyərini özündə birləşdirən qalığı dəyər kimi müəyyən olunur.

Valyuta forvard müqavilələri üzrə xalis ədalətli dəyər oxşar müddətli müqavilələrə istinad edilərək götürülən cari forvard dərəcələri ilə hesablanan tanınmamış gəlir və ya xərclər əsasında hesablanır. Təşkilat balansdan kənar öhdəliklərə görə yarana biləcək potensial öhdəliklərə də malik olur.

Maliyya aktivlarinin hesabat tarixina xalis adalatli dayari aŝag1dak1 kimidir:

Balansda olan maliyyə alətləri	20X2 Balans dəyəri \$'000	Xalis ədalətli dəyər \$'000	20X1 Balans dəyəri \$'000	Xalis ədalətli dəyər \$'000
Maliyyə aktivləri				
Pul vəsaitləri	250	250	200	200
Əmanətlər	3,952	3,952	2,881	2,881
Ticarət üzrə Debitor borclar	5,374	5,374	3,935	3,935
Valyuta mübadilə çekləri	440	437	140	140
Direktorlara kreditlər	147	121	136	107
Digər debitor borclar	424	425	124	124
Əlaqəli tərəflərə kreditlər	800	800	200	200
Digər əlaqəli tərəflərdə pay	200	227	200	227
Digər şirkətlərdə pay	100	100	200	190
0%-li istiqrazlar	60	58	-	-
Ticarətdən kənar maliyyə aktivləri	11,747	11,744	8,016	8,004
Alın-b-satılan investisiyalar				
Qeyri-dövlət şirkətlərində paylar	1,100	900	100	60
İstiqrazlar	200	215	-	-
	13,047	12,859	8,116	8,064
Maliyyə öhdəlikləri				
Ticarət üzrə Kreditor Borclar	2,405	2,405	1,762	1,762
Digər kreditorlar	740	740	650	650
Bank overdraftı	2,350	2,350	2,250	2,250
Bank kreditləri	530	537	900	898
Ödənilməli çeklər	250	241	130	130
Konversiya oluna bilən qiymətli kağızlar	1,800	1,760	-	-
Qaytarıla bilən imtiyazlı səhmlər	1,000	875	1,000	860
Digər kreditlər	430	433	150	150
Lizinq üzrə öhdəliklər	575	570	650	643
Ticarətdən kənar maliyyə öhdəlikləri	10,080	9,911	7,492	7,343
Balansdan kənar maliyyə alətləri	2,000	2,072	3,000	3,018
Maliyyə aktivləri	12,080	11,983	10,492	10,361

Əldə edilmiş əvəzləşdirmələr	– (i)	200	–(i)	40
Valyuta üzrə forvard müqavilələri	61 ⁽ⁱⁱ⁾	61	26	26
Faiz svopları	2 ⁽ⁱⁱ⁾	13	1	2
	63	274	27	68
Maliyyə öhdəlikləri				
Alıcı opsiyonlar -	-	-	-	-
Ləğv edilmiş-borc öhdəlikləri	1,000	-	-	-
Valyuta forvard müqavilələri	607 ⁽ⁱⁱ⁾	402	304	231
Şərti öhdəliklər -	25	-	30	
	607	1,427	304	261

- (i) Yuxarıda göstərilən alınıb-satılan investisiyaların balans dəyərində daxil olmaqlar
- (ii) Balans dəyəri yuxarıda açıqlanmış balansda olan maliyyə aktivləri və öhdəlikləri üzrə reallaşdırılmamış gəlir və xərclərini əhatə edir.

“Alınıb-satılan” kimi qeyd olunan aktiv və öhdəliklərdən başqa, aktiv və öhdəliklərin heç bir növü mütəşəkkil bazarlarda alınıb-satılmır.

Müəyyən növ maliyyə aktivlərinin xalis ədalətli dəyərindən artıq məbləğdə balansda göstərilməsinə baxmayaraq, İdarə Heyəti bu aktivləri müddətin sonunadək saxlanacaqlarına görə onları balans dəyərini azaltmayıb. Xalis ədalətli dəyərə aktivlərin realizasiyası zamanı çəkilən xərclər daxil edilməyib, lakin, bura öhdəliklərin icrası zamanı çəkiləcək xərclər daxil edilir.

B eynəlx alq M üha sib at U çotu St andart ı ilə m ü qay isələr

İctimai Sektor üçün 15 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı, Açıqlamalar və Təqdimat ilk növbədə 32 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına (1998-ci ildə yenidən hazırlanmışdır), Maliyyə Alətləri: Açıqlamalar və Təqdimata əsasən hazırlanmışdır, İctimai Sektor üçün 15 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı və 32 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı arasındakı əsas fərqlər aşağıdakılardır:

- Maliyyə alətləri: Tanınma və Qiymətləndirmə, 39№-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı nəticəsində lazımsız olan açıqlama tələblərinin aradan qaldırılması üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına 2000-ci ilin Oktyabr ayında düzəlişlər edilmişdir. Hələ ki, maliyyə alətlərinin tanınması və qiymətləndirilməsi məsələsinin həlli üçün heç bir İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı yoxdur. Beləliklə, gözlənilən gələcək əməliyyatlar hecinqi və digər açıqlamalar haqqında bölmələr İctimai Sektor üçün 15 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında qorunub saxlanmışdır.
- Buna görə də 32 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartındakı əlavə şərh, dövlət sektoru təşkilatları tərəfindən mühasibat uçotu üçün standartların tətbiqini aydınlaşdırmaq məqsədilə İctimai Sektor üçün 15 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarına daxil edilmişdir.
- İctimai Sektor üçün 15 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı müəyyən hallarda 32 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarından fərqli terminologiyalardan istifadə edir. Ən əhəmiyyətli nümunələr İctimai Sektor üçün 15 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında "gəlir", " maliyyə fəaliyyəti haqqında hesabat" və "xalis aktivlər/ kapital" kimi terminlərin istifadəsidir (kapital alətlərinə istinad istisna olmaqla) . 32 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartındakı ekvivalent terminlər " qazanc", "qazanc hesabatları" və "səhmlər"-dir.
- İctimai Sektor üçün 15 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına sığorta müqavilələri də daxildir. Sığorta müqavilələri yalnız Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartının şərhində izah edilir.
- İctimai Sektor üçün 15 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına maliyyə hesabatlarını hazırlayanlara yardım məqsədilə İcra üzrə rəhbərlik də daxildir. Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına belə rəhbərlik daxil deyil.
- İctimai Sektor üçün 15 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına standart tərəfindən tələb olunan açıqlamaların nümunələri daxildir. Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına heç bir açıqlama nümunələri daxil deyil.